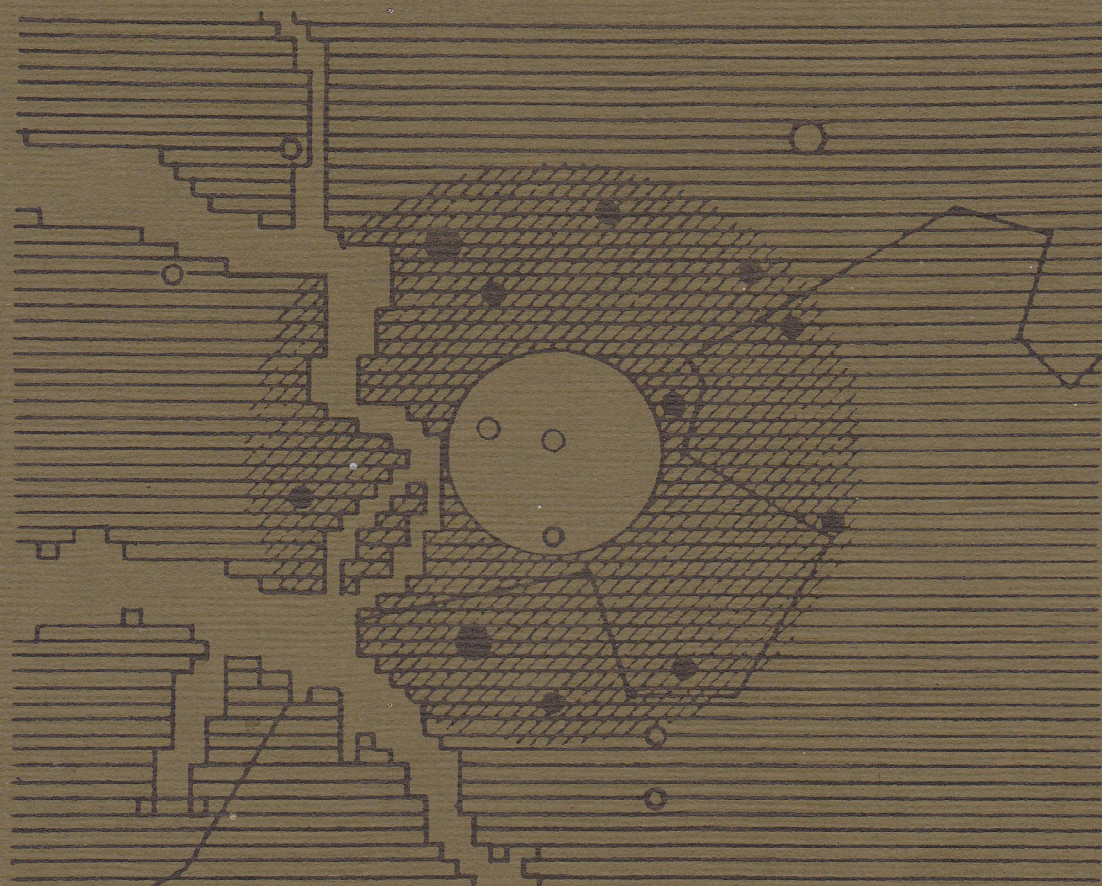

Tijding 1980/3

Kroniek van de heemkundekring

't Zuidkwartier

Tijding 1980-3

Uitgave van de heemkundekring

't Zuidkwartier

dec'80

TIDING 1980-3

VOLGORDE DER ARTIKELEN:

	blz.
- Doelstelling van de Heemkundekring	3
- Bestuur en Bestuursverkiezing '81	4
- Van de Redactie	5
- De zorg voor de archieven	6
- Kaart uit 1867 van de gemeente Putte	12
- Schoelieberg en Maagdenberg	13
- Nieuwe leden	15
- Kaart uit 1867 van de gemeente Ossendrecht	16
- Ossendrecht in oude wegen III	17
- Kaart uit 1867 van de gemeente Woensdrecht	21
- Oude liedjes	22
- Onze kinderen zo'n 70 à 80 jaar geleden	23
- Kaart uit 1867 van de gemeente Huijbergen	34
- Komen we uit het Oosten?	35
- Sprekers tot nu toe!	44
- De "Melkweg" van Huijbergen III	45
- Heemkundekring Huijbergen, winterprogramma '81	48
- Weerzien met Indonesië	49
- 'n Straatlied	54
- Weerspreuken en gezegden III	58
- In memoriam Gerard Backx	63
- Variarubriek	64

Nadruk, of overname van Tijding 1980/II of gedeelten daarvan in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van het Bestuur en schrijvers der artikelen is verboden.

Het Zuidkwartier aanvaardt geen verantwoording aangaande de stijl en juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDEKRING
"HET ZUIDKWARTIER"

Oggericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan. Haar werkterrein omvat het grondgebied der Gemeenten Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht. Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van de belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enzovoorts.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1981 opgeven door middel van storting van de jaarkontributie ad f.25.--, t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr.: 14.05.21.437, gironummer van de bank: 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij: Mej. M. Bastiaanse, sekretaressse interne zaken, Antwerpsestraat 47, Putte. NBr.
Tel.: 01645-2794 (na 18.00 uur).

SAMENSTELLING BESTUUR.

A.J. Pijnen, voorzitter.

Huijbergseweg 51, Hoogerheide. Tel.: 01646-2895.

L.F. v.d. Bergh, vice-voorzitter.

Aviolandalaan 29, Hoogerheide. Tel.: 01646-3339.

Chr. Suykerbuyk, sekretaris eksterne zaken.

Putseweg 9, Hoogerheide. Tel.: 01646-3262.

Mej. M. Bastiaanse, sekretaressie interne zaken.

Antwerpsestraat 47, Putte. Tel.: 01645-2794.

A. Mattheussens, penningmeester.

Aanwas 27, Ossendrecht.

Mevrouw C. Bolders-van Dooren.

Vogelenzang 3, Ossendrecht.

Broeder A. Franken.

O.L.V. ter Duinenlaan 199, Ossendrecht.

J. van Loon.

Kon.Wilhelminastraat 22, Ossendrecht. Tel.: 01647-2782.

Bestuursverkiezing 1981.

Januari 1981 nadert met rasse schreden.

De vereniging bestaat in maart van datzelfde jaar, vier jaar.

"De kleuterleeftijd". We dienen op "deze leeftijd" nog zorgvuldig met het totaal om te springen. U snapt het al ! ?

Als U ons wilt helpen, om deze bloeiende vereniging verder te begeleiden, verzoek ik U Uzelf kandidaat te stellen voor de komende bestuursverkiezingen.

Inlichtingen worden door het huidige bestuur gaarne verstrekt.

VAN DE REDAKTIE.

Het is een apart gegeven om op den elfde van den elfde een inleiding te schrijven voor "Tijding 80/III", waarvan je veronderstelt, dat de meeste lezers deze pas omstreeks de Kersttijd onder ogen krijgen.

Beide data hebben een eigen karakter, de één speels voor 100.000 mensen, de ander voor 100.000.000 mensen een feest met een eigen belevingswereld en hopelijk voor de sfeer wat sneeuw.

Wij wensen U enige genoeglijke leesuurtes, fijne Kerstdagen en een voorspoedig 1981.

De schrijvers van de artikelen verdienen een aparte vermelding voor hun bijdrage.

De pen opnemen vergt meer dan inspiratie, maar is, voor ons leken, een kwestie van volharding.

Bedankt!

Wij durven U gewaardeerde medewerking vragen, ja, al voor Tyding 1981/1. Kopij gaarne voor of op 15 febr. 1981.

Als speciale "gastschrijver" verwelkomen wij René Jacobs, onze streekarchivaris, met zijn artikel over "De zorg voor de archieven .....

Wij hopen, dat zijn bijdrage U zal aanzetten tot een nadere kennismaking met "het verre- of nabije verleden".

Redaktieraad.

A.J. Pijnen, Huijbergseweg 51, Hoogerheide.
J.v.Elzakker, Verlengde Duinstraat 2, Hoogerheide.

Het redactie-adres is: Huijbergseweg 51,
Hoogerheide.

De zorg voor de archieven.

Bestuursorganen, partikulieren, verenigingen, kerken, kortom iedereen, ontvangt brieven, schrijft nota's en brieven, maakt aantekeningen, bewaart papieren en laat er in de papiermand verdwijnen. Archieven - hoe klein dan ook - treft men overal aan. De overheid is erg zuinig op haar archieven, want zij zal door de burger aangesproken kunnen worden over het hoe en waarom van een genomen besluit. Is er wel een besluit genomen, hoe luidt dat precies, wat is de reikwijdte ervan? De burger mag een gefundeerd antwoord verwachten: de bewijsstukken dienen op tafel te komen. In grote lijnen geldt dit ook voor de burgers: denken we maar eens aan de belastinginspekteur, die nota's en andere bewijsstukken opvraagt om er achter te komen of onze belastingopgave wel korrekt is geweest. We gaan in een sigarenkistje zoeken in de hoop, dat we daarin de gevraagde papieren hebben opgeborgen. Hoewel we het niet zullen beseffen: het sigarenkistje is de archiefbewaarplaats, de papieren vormen het archief van de zoekende mijnheer of mevrouw.

Bij de gemeenten zijn in de loop van de jaren/eeuwen de papieren tot een behoorlijke omvang gegroeid. Het archief begint te veel ruimte in beslag te nemen, men heeft er geen overzicht meer over, het ligt in de weg: er moet iets aan gedaan worden. Het sekretariepersoneel heeft er geen tijd voor; bovendien blijkt dat de verzorging van dat "oud papier" toch enige specialistische kennis vraagt. Nu is het voor iedere kleinere gemeente afzonderlijk niet verantwoord om voor het oud-archief-werk een archivaris aan te stellen. Beter is het met een aantal gemeenten een regeling te treffen, zodat men gemeenschappelijk een (streek)archivaris benoemt, die geheel vrijgesteld is voor het werk aan en met de oude archieven(d.w.z. de archieven van ca. 50 jaar en ouder) van de betreffende gemeenten.

Ongeveer op deze wijze is het streekarchivariaat Nassau-Brabant tot stand gekomen. In 1956 begonnen de gemeenten Zundert, Rijsbergen, Zevenbergen en Steenberg en met een dergelijk samenwerkingsverband. In de loop van de jaren hebben zich daarbij verschillende gemeenten aangesloten (zo b.v. in 1977: Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Wcensdrecht), zodat op dit moment 17 gemeenten deelnemen, waarvan het totale bevolkingsaantal ongeveer 120.000 bedraagt.

Formeel is de taak van de streekarchivaris zeer eenvoudig omschreven: hij beheert de archieven, die overgebracht zijn naar de archiefbewaarplaatsen. Daarnaast heeft hij nog een inspekterende taak ten aanzien van de archieven die onder het beheer van de gemeentesekretarissen berusten.

Omdat voor de buitenstaander het resultaat van het beheer van de archieven het belangrijkste is, wil ik graag daar wat dieper op ingaan. De archivaris bewerkt de archieven zó, dat de papieren zo logisch mogelijk geordend zijn. Het archief moet toegankelijk zijn, zodat op een makkelijke en efficiënte wijze het een en het ander terug te vinden is. Hij maakt een zg. inventaris van het archief, enigszins te vergelijken met een bibliotheekcatalogus. Via de omschrijvingen en de nummering kan men dan zonder al te

**GEMEENSCHAPPELIJK
ARCHIVARIAAT
NASSAU-BRABANT**

Adres Doelstraat 10, 4761 CG Zevenbergen.
Telefoon 01680-24910
Openingstijden op aanvraag
Territoir gemeenten Dinteloord en Prinsenland, Fijnaart en Heijningen, Halsteren, Hooge en Lage Zwaluwe, Huijbergen, Klundert, Nieuw-Vossemeer, Ossendrecht, Oud en Nieuw Gastel, Putte, Rijsbergen, Steenbergen, Willemstad, Woensdrecht, Wouw, Zevenbergen, Zundert.

**GEMEENSCHAPPELIJK
ARCHIVARIAAT
NASSAU-BRABANT
BEWAARPLAATS OSSENDRECHT**

Adres Dorpsstraat 16, 4641 HW Ossendrecht.
Telefoon 01647-2350
Openingstijden op afspraak
Faciliteiten fotokopieën.

A.E.A. van Gils, *Ossendrecht in vertellingen*, Zaltbommel 1974.

ARCHIEVEN VAN DE OVERHEID

Gemeente-archief van Ossendrecht, 1659-1810, 3 m.
Inventaris: typeschrift.

Gemeente-archief van Ossendrecht, 1811-1940, 19 m.
Inventaris: fiches.

Archief van de Noordpolder, 1685-1954, 1 m.

Archief van de Zuidpolder, 1651-1942, 1 m.

NIET-OVERHEIDSARCHIEVEN

Archief van het St. Sebastiaansgilde, 1792-1921

veel moeite de archiefstukken terug vinden. De inventarissen van de archieven (tot 1811) van de gemeenten Woensdrecht, Ossendrecht, Putte en Huijbergen zijn praktisch gereed. De archieven van de periode 1811 - 1940 zijn in bewerking. Daarnaast zal de archivaris verschillende archiefbestanddelen nader toegankelijk maken, b.v. de bouwvergunningen en hinderwetvergunningen worden op naam of op gebouw gezet, of de notulen van de gemeenteraadsvergaderingen worden op onderwerp geklapperd. Het gebeurt allemaal met het doel om het zoeken te vergemakkelijken. Het toegankelijk maken van de archieven is de eerste taak van de archivaris.

Een niet minder belangrijke taak is de begeleiding van het archiefonderzoek én het zelf onderzoek plegen. De archieven nl. waar de archivaris voor staat zijn openbaar, d.w.z. ieder heeft het recht die archieven te raadplegen, voor welk doel dan ook. Wat dat betreft zijn de archivarissen de tijd ver vooruit: hun archieven waren al lang openbaar voordat er nog maar sprake was van de Wet Openbaarheid Bestuur! Mensen komen de archieven dan ook regelmatig raadplegen: voor stamboomonderzoek, voor het maken van een skriptie van een wetenschappelijke studie, voor het houden van een spreekbeurt, ze komen uit persoonlijke interesse of omdat de plaatselijke of streekgeschiedenis hun hobby is. De archivaris zal de onderzoeker met raad en daad bijstaan, hem zonodig helpen met het lezen van het oudschrift, hem wijzen op de mogelijkheden in de archieven ter plaatse of eventueel elders (voor ons gebied zijn de archieven van Bergen op Zoom, Breda, 's-Hertogenbosch, Den Haag, Brussel ook van belang). Hij zal de onderzoeker wijzen op literatuur en andere bronnen. Het archief wordt dan al snel een vraagbaak voor ieder die zich ook maar enigszins bezig houdt met het verre of nabije verleden. Daar de archieven slechts een beperkte invalshoek zijn voor het historisch onderzoek, treft men bij een archiefdienst altijd een historisch gerichte bibliotheek aan, een dokumentatiekollektie, die vaak krantenknipsels, herdenkingsgidsen, verkiezingspamfletten e.d. bevat, en een kaarten- en fotokollektie. De archivaris is er erg happig op dergelijk soort materiaal te verkrijgen, omdat dat vaak juist de "kleine geschiedenis" van het alledaagse leven weergeeft. Een jubileumgids geeft vaak meer karakteristiek van de jubilerende vereniging of persoon dan een officieel formeel verslag. Een foto maakt vaak meer duidelijk dan woorden. Het archief groeit dan langzamerhand uit tot een historisch instituut(je), dat zich tot doel stelt het verleden in woord, geschrift en beeld te bewaren en tot leven te brengen, waar mensen gelegenheid hebben hun historisch cultuurgoed te "gebruiken".

Tot slot wil ik op enkele praktische punten wijzen:

- Het streekarchivariaat Nassau-Brabant bedient 17 gemeenten, zodat de archivaris of zijn assistent slechts één dag in de twee weken in iedere gemeente komt. Wanneer iemand archiefonderzoek wil komen doen, doet hij er goed aan tevoren een afspraak te maken, opdat hij niet voor een gesloten archiefdeur staat.
- Schriftelijke vragen worden altijd beantwoord, echter met die restriktie dat slechts aangeduid zal worden in welke

GEMEENSCHAPPELIJK
 ARCHIVARIAAT
 NASSAU-BRABANT
 BEWAARPLAATS HUIJBERGEN

Adres Canadaplein 1, 4635 AZ Huijbergen.
Telefoon 01644-550
Openings tijden op afspraak
Faciliteiten fotokopieën.

Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van Huijbergen 1264-1964, Huijbergen 1964.

05 oktober 1980

ARCHIEVEN VAN DE OVERHEID

- Gemeente-archief van Huijbergen, 1683-1810, 2 m.
 Inventaris: typeschrift.
- Gemeente-archief van Huijbergen, 1811-1932, 20 m.
 Inventaris: fiches.
- Archief van het burgerlijk ambestuur, 1820-1964, 1 m.

**GEMEENSCHAPPELIJK
 ARCHIVARIAAT
 NASSAU-BRABANT
 BEWAARPLAATS PUTTE**

Adres Antwerpsestraat 127, 4645 BD Putte.
Telefoon 01645-2455
Openings tijden op afspraak
Faciliteiten fotokopieën.

ARCHIEVEN VAN DE OVERHEID

- Gemeente-archief van Putte, 1694-1810, 1,50 m.
 Inventaris: typeschrift.
- Gemeente-archief van Putte, 1811-1938, 16,50 m.
 Inventaris: fiches.
- Archief van het algemeen burgerlijk ambestuur, 1813-1938, 0,50 m.
 Inventaris: typeschrift.

richting het onderzoek gedaan kan worden. Wanneer het een zeer eenvoudig antwoord is, wordt dat natuurlijk wel gegeven. Uitvoerige beantwoording is vanwege het huidige werksysteem niet te doen.

- Voor de genealogen is het goed te weten, dat bij iedere gemeente kopieën van de doop-, trouw- en begraafboeken van het rijksarchief in Noord-Brabant berusten.

Ondanks de feitelijke beperking aan de openbaarheid - veroorzaakt door het systeem van de rondreizende archivaris - hoop ik, dat u op die dagen dat het archief "open" is er een druk gebruik van maakt. Wellicht komt aan deze beperking binnen afzienbare tijd een einde, wanneer de gemeenteraden dezer maanden zouden besluiten tot vestiging van een centraal archief in Zevenbergen, zodat het archief elke dag voor u open staat.

30 oktober 1980

R. Jacobs
streekarchivaris

**GEMEENSCHAPPELIJK
ARCHIVARIAAT
NASSAU-BRABANT
BEWAARPLAATS WOENSDRECHT**

Adres Raadhuisstraat 78, 4631 NH Hoogerheide.
Telefoon 01646-2955
Openingstijden op afspraak
Faciliteiten fotokopieën.

ARCHIEVEN VAN DE OVERHEID

Algemeen bestuur

Gemeente-archief van Woensdrecht, 1696-1810, 2 m.
Inventaris: typeschrift.

Gemeente-archief van Woensdrecht, 1811-1952, 12,50 m.
Inventaris: voor 1922-1952, typeschrift.

Gemeente-archief van Hinkelenoord, 1736-1807, 0,50 m.
Inventaris: typeschrift.

Gemeente-archief van Hoogerheide, 1732-1810, 1 m.
Inventaris: typeschrift.

Gemeente-archief van Zuidgeest, 1672-1810, 1 m.

Waterschappen

Archief van de Vijf Polders, 1545-1557, 3 nrs.
Inventaris: typeschrift.

Archief van de polder 't Neerland, 1651-1710, 0,50 m.

Archief van het Noordland of de Prins Karel polder, 1651-1865. 2 m.
Inventaris: typeschrift.

Archief van het waterschap de Zuidpolder van Woensdrecht, Gemeen met Oud
Hinkelenoord, 1685-(1970), 2,70 m.
Inventaris: typeschrift.

Archief van het waterschap Nieuw Hinkelenoord en Hoogerwerf, 1811-(1970),
1,80 m.
Inventaris: typeschrift.

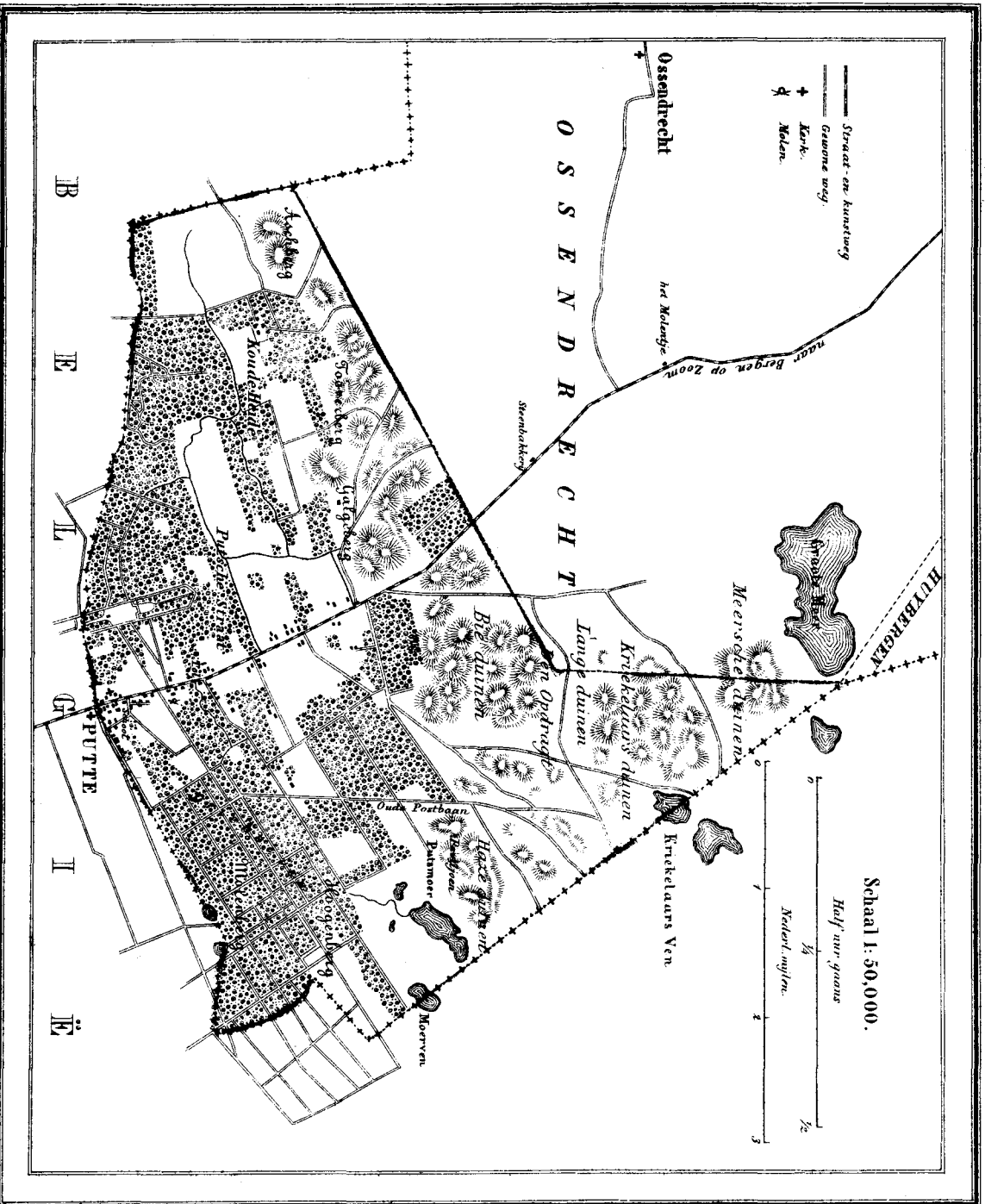
Archief van het waterschap Caterspolder, Gemeen met de Van den
Eijndenspolder, 1888-(1970), 2,50 m.

Archief van het waterschap De Damespolder, 1894-(1970), 2,20 m.

Archief van het waterschap De Van der Duijns polder, 1907-(1970), 1,80 m.

Archief van het waterschap Hogerwaardpolder, 1916-(1970), 2,50 m.

1846 Banders, 950 Inwoners.

1867

Uitgave van Hugo Springar te Leeuwarden

SCHOELIEBERG en MAAGDENBERG

In de bijeenkomst van "Het Zuidkwartier" op 20.4.1979 kwamen de plaatsnamen (toponiemen) SCHOELIEBERG en MAAGDENBERG, waarvan de herkomst nogal wat moeilijkheden oplevert, ter sprake. Niet alleen in Huybergen maar ook in Bergen op Zoom komt het toponiem SCHOELIEBERG voor. In laatst genoemde plaats verbasterd tot "Scholiersberg". In beide plaatsen worstelt men met de herkomst van de naam SCHOELIEBERG.

In zijn bekende boek "BERGEN OP ZOOM EEN STAD ALS EEN HUIS" (1966) vermeldt Korneel Slootmans drie verschillende schrijfwijzen van de naam voor de betrokken hoogte: Scoelgieberg-Schoelgieberch-Scholiersberg. Daarenboven heb ik ook weleens "Schaliënberg" horen noemen.

Daar "Scholiersberg" zeker een verbastering van later tijd is, kunnen we deze naam buiten beschouwing laten.

Moeten wij dan bij "Schoelieberg" misschien denken aan het denigrerende woord "schoelje" ?

Volgens het Etymologisch Woordenboek van Dr.J.de Vries komt het woord "schoelje" mogelijk van het franse "escoullion"= oven-dweil. Dat zou weleens heel erg goed kunnen kloppen, want wat is een "schoelje" anders dan een "smeerlap" ? Maar we mogen ons met deze "schoelje" niet te lang ophouden. In bovengenoemde bijeenkomst werd immers al meteen opgemerkt, dat geen andere toponiemen met "schoelje"- bijv.: schoelje-put; schoelje-hoek; schoelje-wijk; enz. - bekend waren.

Lezen we liever, wat Korneel Slootmans schrijft in zijn verhandeling: "Bergse Straten schrijven Historie" (ca.1963) op Blz. 103: "Daar is allereerst een der oudste namen van de stad, de SCHOLIERSBERG, waarop al in 1384 de boerderij van de markies (!) was gelegen. Voor dit woord zijn twee verklaringen, als we uitgaan van de grondvorm "scholle". Dit betekent namelijk een hoge klomp aarde, harde grond of bijeenkomst (denk aan: samscholen) en zou dan duiden op een plaats alwaar recht werd gesproken door de Heer of diens plaatsvervanger. Dit laatste lijkt mij het waarschijnlijkst."

Het is inderdaad niet ondenkbaar, dat een hoogte nabij "sHeren Hof als gerechtsplaats werd gebruikt, ofschoon, naar ik meen, geen concrete gevallen van een dusdanig gebruik bekend zijn.

Ook de Huybergse SCHOELIEBERG zou als zo'n gerechtsplaats gebruikt kunnen zijn.

Ik veroorloof mij echter de opmerking, dat dan "SCHOEL(G)IEBERG niet is afgeleid van "scholle", maar van "school" (latijn: schola) in de betekenis van "groep". Denken we maar aan "een school vissen".

Ofschoon ik geen klemmende redenen heb om haar af te wijzen, voldoet Slootmans' verklaring van de naam SCHOEL(G)IEBERG als samscholings- of gerechtsplaats mij niet.

Ook ik ga bij mijn speurwerk naar de juiste herkomst van de naam van de betrokken hoogte(n) uit van het woord "schol" of "scholle". Wanneer men namelijk van "schol" uitgaat, komt men op een verklaring van de naam SCHOEL(G)IEBERG, die door het landschap, d.w.z. door de vorm of de structuur van de betrokken hoogte(n), wordt ingegeven. Zulke toponiemen zijn er legio en deze liggen, naar het mij voorkomt, dicht bij wat de

volksmond over zijn omgeving zegt.

"Schol" of "scholle" betekent volgens Van Dale: van zandgrond afgestoken dunne zode; gewestelijk zelfs "grote platte aardkluit". Voorts betekent het ook: mager, schraal, niet vlezig. Als voorbeeld wordt hier genoemd:

"scholle koeien" = niet vlezige koeien. In de landbouw bestaat ook de uitdrukking "schol ploegen", dat wil zeggen "ondiep ploegen". In het Duits betekent "Scholle" = aard(kluit). Zo in de uitdrukking: "Er klebt an seiner Scholle = hij is verkleefd aan zijn geboortegrond, hij blijft op z'n eigen kluitje grond zitten.

De visnaam "schol" wijst er op, dat de vis van die naam slechts weinig gebogen, dus tamelijk plat is.

Ook moeten wij er de aandacht op vestigen, dat woorden als: schel, schil en schalie aan elkander verwant zijn. Deze woorden hangen namelijk allen samen met "schillen". De naam schelvis schijnt te zijn ontstaan uit de vaststelling, dat het vlees van deze vis gemakkelijk in schijfjes uiteenvalt. En geologen spreken van een schaliënformatie, wanneer zij te doen hebben met een gesteente (meestal lei-gesteente), dat uit dunne laagjes is opgebouwd.

Wanneer we nu al deze gegevens overzien, dan zou SCHOEL(G)IEBERG kunnen worden afgeleid van SCHOLLE BERG of SCHOLLIGE BERG. Bij deze laatste naam vind ik dan ook een verklaring voor de merkwaardige G of C, die uit Bergen op Zoom gemeld worden. Men zou dan met de naam SCHOEL(G)IEBERG doelen op een hoogte, die weinig vruchtbaar is en een dunne zode heeft; of die tamelijk afgeplat van vorm is. Tenslotte kan die berg uit lagen zijn opgebouwd. Personen, die goed bekend met het terrein zijn, zouden ons hieromtrent kunnen inlichten. Want ondanks al onze naspeuringen blijven wij in het onzekere omtrent de herkomst van de naam.

In boven vermelde bijeenkomst werd ook gesproken over het toponiem MAAGDENBERG. De verklaring van deze naam lijkt eenvoudig. Immers tegenover 'SHEERENBERG = berg van de Heer, plaatst men haast vanzelfsprekend MAAGDENBERG = berg van de Maagden. Het blijkt echter bijzonder moeilijk die maagden te identificeren.

Voorgesteld werd, ook eens te denken aan MADE-BERG = een hoogte temidden van een laag gelegen, drassig en nogaleens onder water staande grond. Het zou best kunnen, dat MAAGDENBERG een verbastering is van MADE- of MAAIBERG. De volks-etymologie is rijk aan vondsten!

De mooiste combinatie tussen vrouw en maai- of madegrond levert ons de bekende straat in Roosendaal, de Vrouwemadestraat. Kennelijk is deze straat genoemd naar de laagliggende grond, die aan een vrouw of aan de "Vrouwe" toebehoorde. Velen zullen weten, dat men in Roosendaal deze straat de "Vermaai" noemt. Dat lijkt typisch Roosendaals spraakgebruik, maar dat is niet zo. Op Tholen vinden we de Verweg. Dat is geen verweg gelegen weg, maar de vrouweweg, een weg van de Vrouwe of door het eigendom van de Vrouwe. "Ver" staat hier voor "vrouw"; en zo is dat in Roosendaal óók het geval.

Het speuren naar de herkomst van toponiemen is een belangwekkende bezigheid, die bijzonder zorgvuldig en met de nodige terughoudendheid ten aanzien van de conclusies moet worden

bedreven. Er liggen namelijk overal voetangels en klemmen. Toponiemen vertellen bijzonder veel over de aard van de streek en haar geschiedenis. Dat is van grote betekenis voor de Heemkunde.

ANT.C.M.ASSELBERGS.

NIEUWE LEDEN IN 1980.

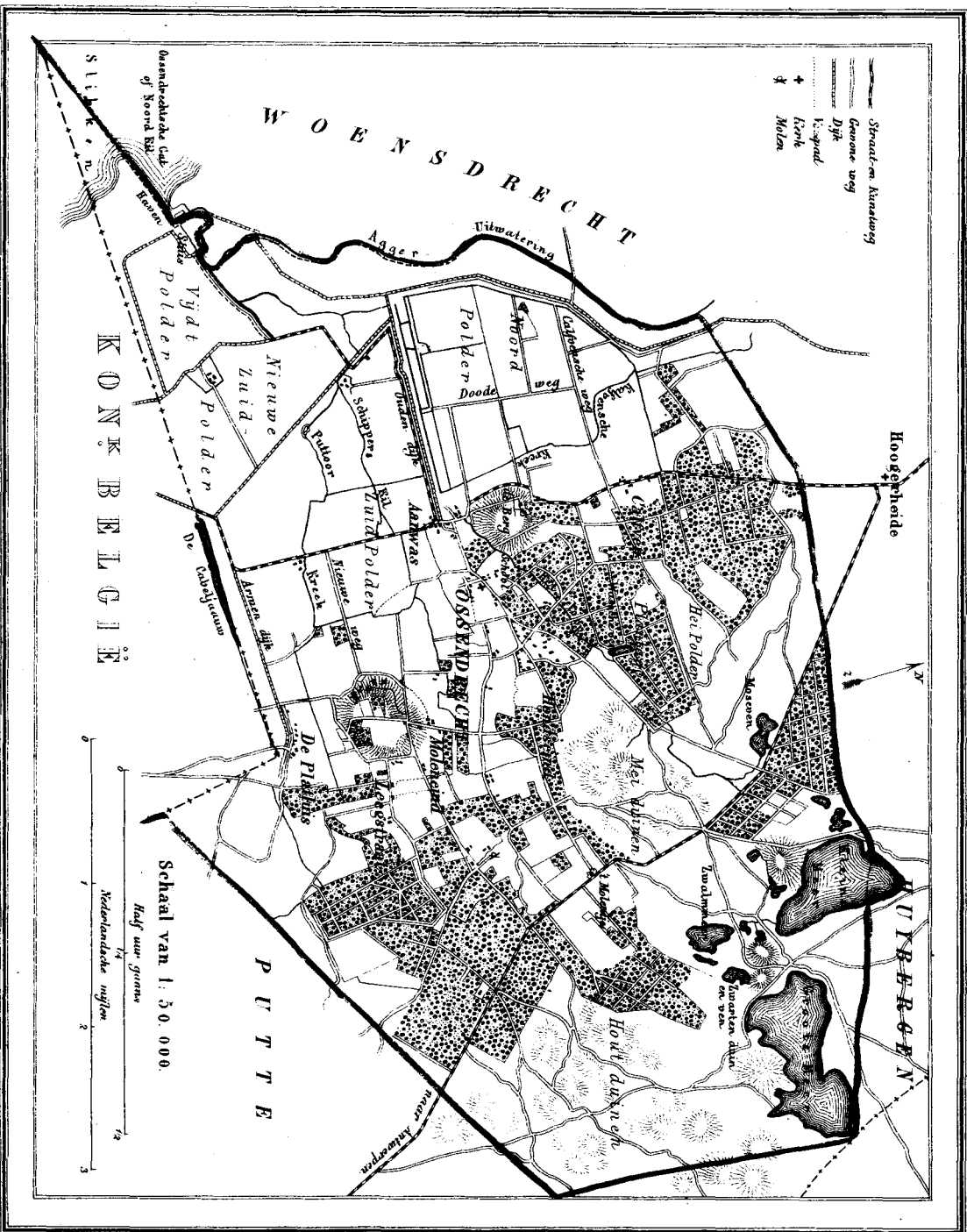
H. Verboven-Kroonen	J.Adriaansenstr 28	4631 EE	Hoogerheide
J. Daalmans-Groffen	Olympialaan 6	4625 CT	Bergen op Zoom
J. v. Dijke	Dorpsstraat 19	4641 HV	Ossendrecht
P. Mattheussens	Kapelstraat 43	2710	Hoboken (B)
C. Konings	Zandfort 24	4631 RK	Hoogerheide
Rijksarchief v.Noord-Brabant,	Waterstr 20	5211 JD	Den Bosch
C. Nagelkerke-v.Riel	Boschedijk 360	5622 PA	Eindhoven
Openluchtmuseum Arnhem	Schelmseweg 89	6816 SJ	Arnhem
Kon.Bibliotheek, Depot v. Ned.Publikaties	en Ned. Bibliografie		
	Postbus 74	2501 AJ	Den Haag
J. Rommens	Pr. Bernhardstr 1	4645 HT	Putte

Het aantal leden is hierdoor gestegen tot 136
Donateurs zijn er 13.

Voor het jaar 1981 gaven zich reeds drie nieuwe leden op n.l.

R. Swagemakers	Schipholstr. 2	4554 BW	Westdorpe
A. Suijkerbuijk	Bergestraat 21	4635 RD	Huijbergen
J. Vink	Augustijnenstr 14	4641 KN	Ossendrecht

1867.

3042 Banders. 1800 Inwoners.

Uitgave van Hugo Sturingar te Leeuwarden

OSSENDRECHT IN OUDE WEGEN III.

Vervolg van Tijding 1980 no. 2: We ontlenen onze gegevens o.m. aan de kaart van Ossendrecht en Hoogerheide getekend door D.M. Hattinga d.d. 1746. Kaarten van de bekende landmetersfamilie de gebroeders Petrus Josephus Adan en Henri Adan respectievelijk d.d. 1741 en de kaart van 1761 behorende bij het chijsregister van Ossendrecht.

De eerste kadastrale kaarten van het kadaster te Breda d.d. 1825. De facsimile topografische kaart van de topografische dienst te Delft verkend in 1836 en 1856 gegraveerd op het topografisch bureau in 1863. De kaarten behorende bij de wegenlegger van 1905 en 1947 van de gemeente Ossendrecht. Ter verduidelijking is een kaartje van de plattegrond van de gemeente Ossendrecht bijgevoegd, met de situatie van de wegen en straten zoals de wegenlegger der gemeente in 1947 aangaf.

DE HAVENWEG

No. 21 op het kaartje, loopt van de Nieuwendijk via de spuikom tot aan het voormalige haventje.

In 1947 vinden we de omschrijving "weg van de Aanwas naar de haven", hiermee wordt dan het hele traject bedoeld dat nu respectievelijk heet Ouderdijk (ged.) Zuidpolderdijk Nieuwendijk Havenweg. In de volksmond was het eerste stuk bekend als de Kaaidijk. Dit kan verklaard worden door dat vroeger de haven gelegen was terhoogte van de kruising Oudendijk-Zuidpolderdijk. Tengevolge van latere inpolderingen werd de haven verplaatst.

DE HEERENWEG

No. 22 op het kaartje, loopt van de weg Calfven-Aanwas naar de Dodenweg. In het verlengde van de weg ligt de oprijlaan van de Berghoeve, het vroegere huis van de Heren van Calfven. We kunnen veronderstellen dat deze weg, die naar het herenhuis leidde, daarom Heerenweg genoemd is.

Aangezien het een weg is die de polder inloopt (ingedijkt in 1685) is niet aan te nemen dat er enig verband is met de betekenis Heerbaan (weg waar over de legers trokken).

In de omgeving van de Heerenweg en de weg Calfven-Aanwas hebben verschillende z.g. eesten of asten (droogschuren voor de chichorei) gestaan. We vinden er nog een, nu tot schuur verbouwd, bij Huize Sterrebos (no. 10). Vroeger hebben daar ook de werkbarakken t.b.v. de chichoreibereiding gestaan. Op de kaart van Hattinga d.d. 1746 staat de weg al getekend, maar zonder naam.

HET HEILOOPPAD

No. 23 op het kaartje, loopt van de Onze Lieve Vrouw ter Duinenlaan in noordelijke richting. Na een paar honderd meter kruist hij het watertje de Heiloo. Hiermee is de naam verklaard. Het is echt nog een pad: onverhard. De naam Heiloo dateert van voor de tijd dat het gebied bebost is (2e helft 19e eeuw). Op de wegenlegger van 1947 wordt het Heiloooppad nog niet genoemd, wat geen wonder is, want er staat nog steeds maar één huis. Naar een vroegere bewoner van dit huis, de boswachter van Veldhoven, werd het vroeger ook wel "het padje van Veldhoven" genoemd; het huis noemde men wel "het boshuis".

DE HEISTRAAT

No. 24 op het kaartje, loopt van kruising Calfven-Zandstraat tot aan de Schapendreef. In 1947 wordt hij Heistraatje genoemd en op de kaart van Hattinga van 1746 staat hij al ingetekend zonder naam. Het gebied waar hij naar toeloopt is door Hattinga als woestgebied getekend (heidegebied), waardoor de naam verklaard is.

HET GELEG

No. 25 op het kaartje, loopt van de Zandvlietseweg naar de weg die Pannenhoef heet. Een geleg maakt deel uit van een steenbakkerij; dit woord is ontleend aan het te drogen leggen van de stenen. Nog na 1900 werden er terplaatse stenen gebakken. De weg is genoemd naar de plaats waar het steengeleg geweest is. Thans staan er twee boerderijen.

Terplaatse is ook nog een maalderij geweest.

DE HEUVELWEG

No. 26 op het kaartje, loopt van het Moleneind naar de Middellaan.

Het middelste gedeelte is hoger dan het begin- en eindpunt. De weg loopt dus a.h.w. over een heuveltje dat 15,7 m boven N.A.P. ligt volgens de topografische kaart, vandaar dus de naam. Vanaf het Moleneind tot ongeveer het hoogste punt is hij verhard, de rest is Karrespoor.

Op de kaart van 1825 komt de weg nog niet voor.

DE HINKELENOORDDIJK

No. 27 op het kaartje, loopt van de kruising Oudendijk-Schenkeldijk in de richting van het voormalig haventje. De dijk ontleent zijn naam aan een in deze buurt liggend 16e eeuws dorpje (H)inkelenoord, waarvan de naam teruggaat op een in de Schelde delta lopend stroompje "de Inkel".

In het Etymologisch Woordenboek van Frank/v. Wijk vinden we ink of inkel in de betekenis van "trechter van netwerk in een visfuik". Het stroompje kan trechtersvormig geweest zijn, met als gevolg dat zich daar vis verzamelde. Op een kaart uit het polderarchief van voor 1583, zien we de "Hinkel" trechtersvormig toelappend getekend.

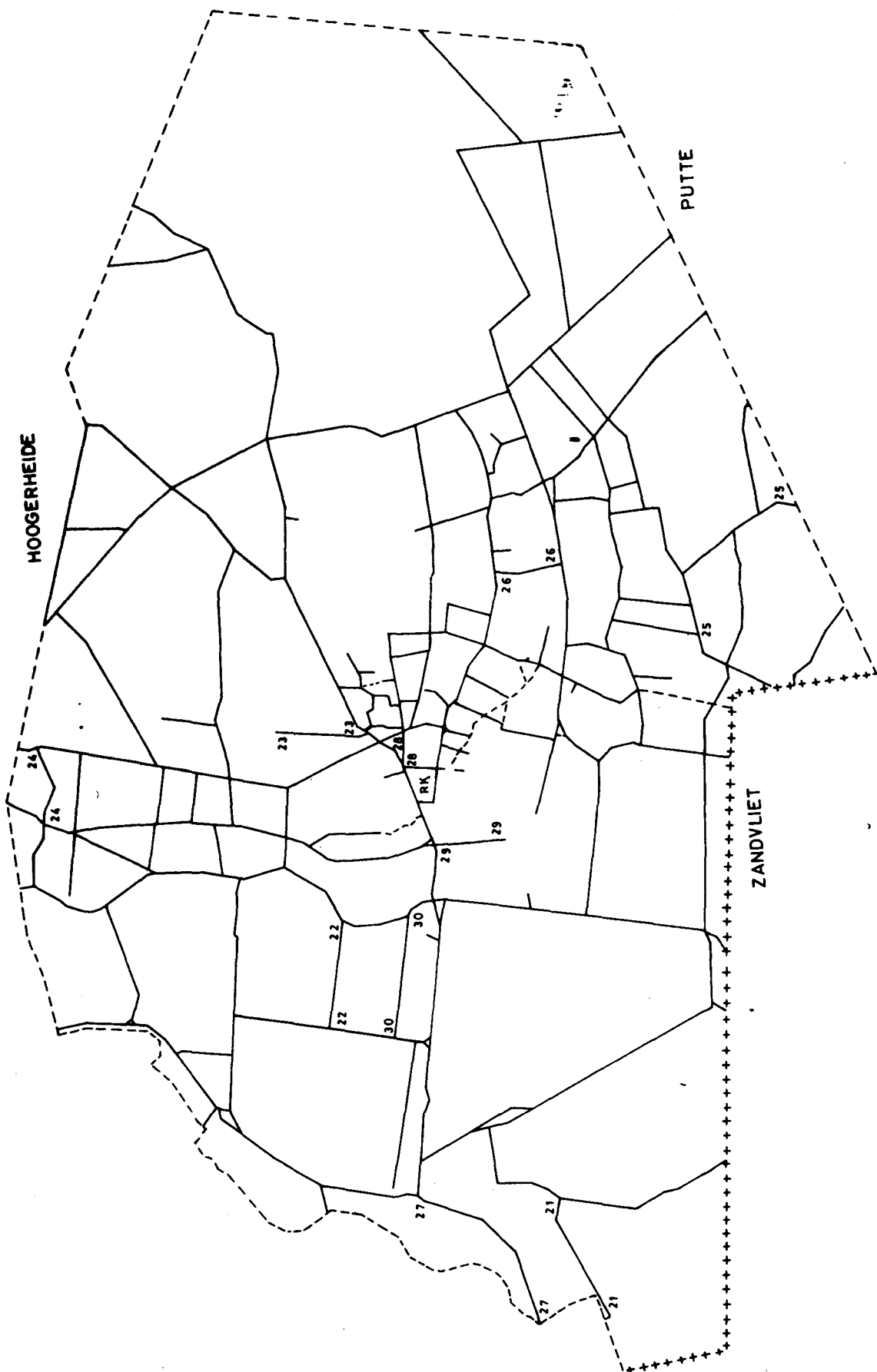
Het is echter ook mogelijk dat we voor de betekenis verklaring zoeken moeten bij de nevenvorm van inkel, enkel (ook schenkel is verwant) waarvan een van de betekenissen is "geleding" en dat ook verwant is met angel en hoek (zie verder later bij Schenkeldijk).

HET HONDSEIND

No. 28 op het kaartje, loopt van de Markt naar de kruising Lievevrouwestraat-Kon. Wilhelminastraat-Zuster Marie Adolphinestraat. Vroeger werd het gebied beginnend bij de hedendaagse Markt en vandaar + 200 m in oostelijke richting Hondseind genoemd.

Het laatste deel van de naam: "eind" komt veelvuldig voor als toponiem en betekent eenvoudig, stuk weg of straat.

Meer problemen geeft het eerste deel. Men kan natuurlijk uitgaan van het dier hond. Ofschoon het meermalen voorkomt dat een dierennaam als straatnaam optreedt (Kalverstraat, Koestraat) is het niet waarschijnlijk dat dit hier het geval is. De namen als Kalverstraat, Paardestraat e.d. werden gegeven omdat daar b.v. kalvermarkt gehouden werd of omdat er veel paardestallen gele-

(vervolg HET HONDSEIND)

gen waren; we kunnen ons het veelvuldig voorkomen van honden in een bepaald deel van Ossendrecht moeilijk voorstellen, ofschoon het in een tijd van de hondekar als vervoermiddel ook weer niet absoluut uitgesloten geacht moet worden.

Een vaak gehoorde veronderstelling is dat de Honte of Westerschelde het Hondseind zijn naam gegeven heeft. 't Is niet onmogelijk, Ossendrecht lag oudtijds aan dat water, maar jammer genoeg bevindt het Hondseind zich aan de kant van het dorp die van de Westerschelde af ligt, als we de kerk als middelpunt nemen. De weg leidt dus niet naar de Honte, maar er juist vandaan, voor de bewoners van het oude Ossendrecht.

Aan het begin van dit stukje, bij de plaatsbepaling is gezegd dat het vroeger een gebied betrof dat zo heette en hierin schuilt mogelijk wijs de naamsverklaring.

Hond is nl. een oude vlaktemaat, afgeleid van honderd, Schönfeld zegt hiervan: Hond, mnl. hont, oorspronkelijk een landmaat van meestal + 100 vierkante roeden, is als veldnaam zeer gewoon, vooral in Utrecht, Zuid-Holland, de Bommelerwaard, b.v. onder Benschop Vierhond, Vijfhond en de straat leidde naar een stuk land dat begrensd werd door de hedendaagse Markt en vandaar + 200 m in oostelijke richting. Dit hele complex werd als Hondseind beschouwd. Hondseind is dus waarschijnlijk genoemd naar het stuk land waar de straat doorloopt.

Opmerkelijk is in dit verband nog dat ook de naam het Hoefje op deze manier verklaard kan worden (zie bij Dwarsstraat), dus als naamgeving door een oppervlaktemaat dat daar niet ver vandaan ligt.

DE KASTEELSTRAAT

No. 29 op het kaartje, loopt van de Burg. Voetenstraat in zuidelijke richting tot aan de schipperskil. Iets meer zuidelijk ligt de Burgerweg.

Bij de naamsverklaring van deze laatste is vermeld dat volgens de overlevering, in dit gebied een burcht (of kasteel) gestaan zou hebben; ook de naam Kasteelstraat wijst in die richting. Op de kaart van Hattinga d.d. 1746 is het vaarwater de "schipperskille" dat verbinding had met de Schelde tot in dit gebied getekend. Het is dus niet ondenkbaar dat aan het eind hiervan een gebouw gestaan heeft, dat burcht of kasteel genoemd werd.

DE KEESKESWEG

No. 30 op het kaartje, loopt van de Aanwas naar de Dodenweg. Op de kaart van Hattinga staat het stukje van de Aanwas tot de kreek nog niet getekend. Het stuk van de kreek tot de Dodenweg was op deze kaart een gedeelte van de 1e kruisweg die doorliep tot de Hinkelenoordijk.

De weg is genoemd naar Kees Jacobs die leefde van .... tot 1911 die de eigenaar van de grond was, waar de weg doorloopt.

Wordt vervolgd.

Hoogerheide oktober 1980
Werkgroep toponomie

J. v.d. Bussche
Mevr. Nijssse-Steketee
C.J. van Opdorp
E. Suijkerbuijk.

Herders hij is geboren

Herders hij is geboren
in 't midden van de nacht,
Dien zo lank van te voren
de wereld heeft verwacht.
,,Vrolijk, o herderkens, '
zongen ons d'engelkens,
Zongen met blijde stem:
,,Haast u naar Bethlehem!''

Wij arm en slechte Liekens,¹⁾
gelijk de boeren zijn,
Wekten ras ons gebuurkens,
en in de maneschijn
Liepen met blij geschal
naar dezen arme stal,
Daar ons des engels zank
Altemaal toe bedwank.²⁾

Als wij daar zijn gekomen,
ziet, een klein kindeken,
Leit op strooi nieuw geboren,
zoet als een lammeken:
D'oogskens van stonden aan
zag men vol tranen staan,
't Weende uit druk en rouw
in deze felle kouw.

Ik mijn fluitje, een ander
die nam zijn moezeltjen,³⁾
En dus fluiten en zongen
voor 't zoete kindeken
Na, na, na, Kindjen teer,
sus, sus, en⁴⁾ krijt⁵⁾ niet meer
Doet uw klein oogskens toe;
zij zijn van krijten moe.

Ziet wij schenken U t'samen
een teer klein lammeken.
Boter, mellek en zane⁶⁾
voor uw lief mondeken;
Na, na, na, Kindjen teer,
sus, sus, en krijt niet meer,
Doet uw klein oogskens toe;
zij zijn van krijten moe.

't Kindje begon wat te slapen,
de Moeder sprak ons aan:
,,Lieve herderkens, 't samen
wilt zoetjes buiten gaan
U-Lie zij peis en vree;
dat brengt mijn kindje mee,
Want 't is God uwen Heer,
Komt morgen nog eens weer, ''

Rondeel der herders.

Midden in de winternacht ging de hemel open
Die ons heil ter wereld bracht, antwoord op ons hopen.

refrein

Elke vogel zingt zijn lied, herders waarom zingt gij niet?
Laat de cithers slaan, blaast uw fluiten aan,
Laat de bel, laat de trom, laat de Beltrom horen
Christus is geboren!

Vrede was het overal, wilde dieren kwamen
Bij de herders in de stal en zij speelden samen

refrein

Ondanks winter, sneeuw en ijs, bloeien alle bomen,
Want het aardse paradijs is vannacht gekomen.

refrein

Ziet, daar staat de morgenster stralend in het duister,
Want de dag is niet meer ver, bode van de luister,
die ons weldra op zal gaan. Herders blaast uw fluiten aan.
Laat de bel bim, bam, laat de trom rom-rom, kere om, kere om,
laat de beltrom horen, Christus is geboren.

---

1) eenvoudige mensen

2) drang

3) doedelzak

4) spreek uit: 'n

5) schrei

6) room

Uit het dagelijkse leven van onze kinderen
zo'n 70 à 80 jaar geleden.

Wat werd er vroeger gewerkt en gespeeld door onze kinderen! Ze hadden geen kamers en kasten met alle soorten speelgoed. Men wist zich te vermaken met de simpele dingen, die weinig of geen geld kostten. En de straat was er als een fijne speelgelegenheid. Die straten waren immers veilig. Auto's waren er nog niet, zomin als bromfietsen. Fietsen wel, maar niet zo veel. 't Was een hele rijkdom, als een kind een oude fiets had. Vele vaders hadden zelfs niet eens een fiets, om naar het werk in de verre polder te gaan. Alles werd te voet gedaan. Alleen de "heerboer" had een "gerijke", een koets, waarmee hij, de Baas, met de Vrouw naar de kerk ging, of naar de markt, of naar de herberg, 'k hoor 't m'n oom, (geb.1874) nog vertellen:"Als grote jongens trokken we 's zondags te voet vanuit Ossendrecht naar de Putse weg, want er was gezegd, dat er die dag een fiets zou voorbij komen! De hele middag langs de weg gelegen en ..... spijtig genoeg..... geen fiets was er komen opdagen!"

Natuurlijk was er de school. Sinds de invoering van de leerplichtwet in 1900 moesten de kinderen naar school, als was het voor sommigen toch moeilijk.

De jongens gingen naar de jongensschool, dit was een openbare, waar ook de niet-katholieke meisjes werden toegelaten. De meisjes gingen naar de "nonnekesschool", in 1896 opgericht in Ossendrecht door de Zusters Franciscanessen van Oudenbosch.

De kleintjes gingen naar de "bewaarschool", (spottend genoemd: "de kakkeschool"), waar de kleutertjes op de eerste plaats leerden bidden en de rest van de dag doorbrachten met pluizen en echt breien! Die plei werd door de zusters gebruikt voor 't opvullen van mooie speldenkussens. Ook mochten ze "knipseltjes" maken voor de Processie. (lange repen gekleurd krantenpapier in kleine stukjes knippen.)

De katholieke jongens moesten vóór of na schooltijd naar de "lering" (catechismus-onderwijs) achter in de kerk, waar de "luizebankjes" stonden (gratis zitplaatsen voor de armere mensen).

Als de kinderen 's middags uit school kwamen, lagen de vier-uren boterhammetjes klaar in de tafelschuif, wel besmeerd met boter, reuzel of spekvet, maar zonder beleg. 't ging er dan ook wel eens als volgt naar toe:

- "Moeder, wat is er bij de boterham?"

"hetzelfde als gisteren."

"Hé...alweer niks....."

Maar de boterhammen smaakten goed!

Daarna konden de kinderen in huis, stal, schuur of buiten het werk doen, dat de tijd van het jaar meebracht. Want gespeeld mocht er pas worden, als het werk gedaan was.

Vaste tekst was: het "ferneis" stoken.

Het "ferneis" (fornuis) was een grote gietijzeren ketel waaronder hout gestookt werd, stekskes en vlimmen, dunne houttakjes die gesprokkeld waren, en droge takjes met naalden, die hier "spelden" werden genoemd.

De ketel was gevuld met aardappelen voor 't varken, want iedereen had wel een of twee varkens op "kot" staan, een om te slachten en één om te verkopen.

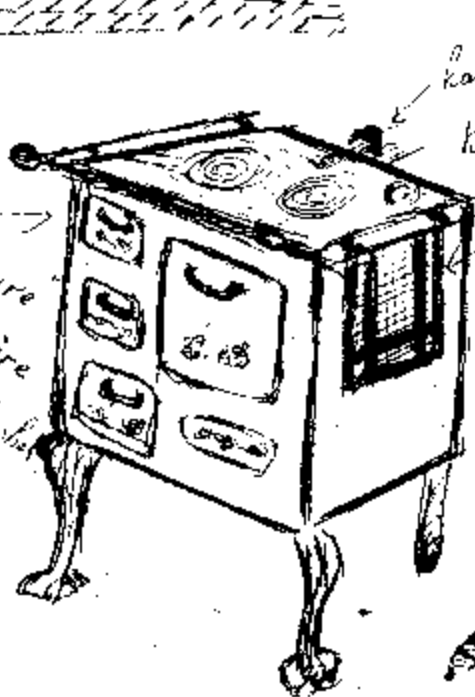
et furneis
fornuis

sikkels

zuat setar
ik wang ce af

kachelslentel
keukendoek!
(hing te drogen!)

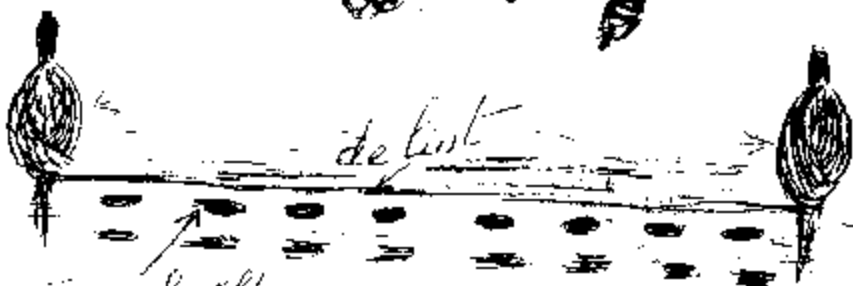
keuzere
wisniere
uben kastel

Blasstaam

dangeregan
rogeteitjes

de lint

kuiltjes

'de ganger' = looptrek

knopen
mitriessen

de maat

kuiltje

Bukkel's

onneke met zuweepje

Kapnon

hinkel perben

OHV

Van 't vuur weglopen kon niet, want de dunne takjes en vlimmen waren in een mum van tijd opgebrand en er moest telkens worden bijgevuld. 't Was een reuze saai werk en eer zo'n grote ketel gaar was verstreek er bijna een uur.

Dan moesten de erpels worden "afgestampt" met een dikke, houten knots in de varkenskuip.

Moeder had weer voor een paar dagen eten voor de "keuzen" en dan kon dit werkje weer van voren af aan beginnen.

Dit fornuis werd ook wel, na een grondige schoonmaak gebruikt, om er 's zaterdagsavonds de wekelijkse was in te koken.

Na schooltijd en in de vakantie moest er in 't bos hout geraapt of gehaakt worden. Daarvoor moest men een briefje hebben van de boseigenaar. De jongens gingen met de kruiwagen, de "kruiband" over de schouder, en met lege balen het bos in en samen met de meisjes werd het dorre hout verzameld. 'Owee! als de "garde" of de boseigenaar je betrapte met groene takken of vlimmen.

Immers, er lag zo weinig hout, alles werd bijgehouden door de velen, die kwamen sprokkelen.

Ook werden er balen met proppen (dennenappels) geraapt, om 't vuur mee aan te maken in de "kesjeir" (cuisinière), plattebuis of Leuvense stoof.

Bij elk huis zat wel een grote "musterdmijt" (houtmijt). Deze moest volgens voorschrift van de brandverzekering minstens 15 m. van het huis staan. In de winter werden er door de vaders wel eens een "koop" hout gekocht. Men kon dan een stuk bos uitdunnen, 't hout werd in musterdts gebonden en thuis opgetast.

Van een stuk afgedaan bos kon men tegen betaling de "pinnen" rooien. Nadat ze wat gedroogd waren, ging men ze klieven en dan werden ze dikwijls aan de bakker verkocht. Bij menig huis stond een "pinnenklamp".

De kinderen moesten 's avonds ook "kachelhout maken": hout breken in korte stukken, 't dikkere moest gezaagd worden en in den "houtbak" gedaan worden. Deze stond in de "kjeet" (woonkeuken) naast de kachel tegen de muur.

In de winter werden er ook steenkolen gestookt, in latere ("vul-kachels" ook antracieth.)

Het gruis van de kolen werd ook in de kolenbak gedaan goed nat gemaakt en als de kachel goed doorbrandde, werd deze natte boel op de gloeiende kolen geschept: dat hield tegen! Men sprak toen nog niet over energiebesparing, maar wel over zuinigheid! Ook werden vanwege die zuinigheid de sintels uit de as geraapt en weer terug opgestookt.

In de tijd van "erpels planten" was er voor de kinderen veel werk. Vader of moeder maakten met de schop kleine kuiltjes langs de "lint".

Dit was een heel lang touw, aan weerskanten op stokjes gebonden, die van de ene kant naar de andere kant van het veld in de grond gezet werden. De kinderen liepen met een mandje aardappelen aan de arm achter vader of moeder aan en gooiden in elk kuiltje een aardappel. Was de rij ten einde, dan werd de lint verzet en kon men opnieuw beginnen.

Wanneer de erpels geroid werden, werden de uitgedane aardappelen op een "sprei" gegoid om wat op te drogen en konden de kinderen na schooltijd de aardappelen oprapen.

Voor de konijnen moesten er "blatters" gestoken worden. Dat waren blader-rozetten van de "pisbloem" (paardebloem).

Voor de geiten en soms voor de koe moest er een kruiwagen "spurrie" getrokken worden en binnengehaald. Spurrie was een mals groenvoer en werd vers gevoerd. Tegenwoordig wordt het niet meer gezaaid, de spurrie pierde het land uit. Natuurlijk bleef het niet alleen bij die spurrie, men ging ook langs de wegbermen en langs de slootkanten gras en steenklaver (witte) snijden met de sikkel.

Voor de meisjes lag na schooltijd de breikous of sok gereed. Er werd gebreid met zwarte saai (sajet), die moeder kocht van een rondleurder. Deze knotten waren verdeeld in strengetjes, die naargelang de kwaliteit werden gescheiden en weer samengehouden met een rode of groene draad. Deze gekleurde draad werd "bratje" genoemd. Elke avond moesten 2,3 of meer "naaikens" gebreid worden, voor men mocht gaan spelen. Een naaike kreeg men, door in het rechts-gebreide werk de laatste steek van de toer om en om links en rechts te breien. Dit was eerstens gemakkelijk om de naaikens te tellen en tevens was het gemakkelijk voor moeder, die de zaak wel eventjes controleerde. Want de opgelegde taak moest volbracht worden, daar kwam je niet onderuit. Om te laten zien hoe 'n groot stuk men die avond gebreid had, werd er in de eerste toer, die men begon, een bratje mee ingebreid. Zo kon je zien hoe je werk groeide! De meisjes moesten ook de "schotels" wassen. (afwas doen). 's Zomers gebeurde dat buiten op de "pottebank": een lager en een hoger gelegen houten rek naast de waterput. Op de onderste werd afgewassen; de schone borden en potten werden bovenop gelegd en liet men drogen. Afdrogen was er niet bij. Wel de schoteldoek, om ze schoon te maken, borsteltjes ontbraken toen nog.

Als er nog baby's of kleuters waren, moesten de grotere meisjes op de kinderen "passen". Als ze huilden, moesten ze gewiegd worden, 't waren nog schommelwiegen.... Als ze aan lopen toe waren, die peuters, moesten de groteren ze leren lopen. Soms zette moeder de kleine in de "ganger", een soort looprek. Boksen kende men nog niet. De ganger was een langwerpig looprek, waarin twee planken konden heen en weer schuiven, beide planken met een uitgezaagde, halve ronding. De peuter werd tussen de twee planken gezet. Deze werden met een haakje aan de onderkant vastgezet, zodat ze niet van een konden en de kleine stond, soms met de teentjes, soms met de voetjes, soms met wat doorgezakte knietjes, al naargelang hun lengte "veilig" in het rek en kon zich naar believen naar links of rechts schuiven....

In de oogsttijd moesten de meisjes zowel als de jongens gaan "rapen" op de afgemaaide tarwe-,rogge- en havervelden. Met toestemming van de "boer" gingen ze het stoppelveld op en raapten de aren, dikwijls met de halm, die waren blijven liggen op de akker op en verzamelden ze tot een "schrang", je zou die kunnen vergelijken met een ruiker. Als de schrang voor de handjes te groot werd, bond men wat stro er omheen en begon men aan een nieuwe. De schrangen werden 's avonds door de kinderen op de kruiwagen of over de schouders mee naar huis genomen of vader bracht ze in de late avond mee.

De jongens werden ook wel eens aan het "puinen_rieken" gezet: het met de riek uittrekken van puinen, een grassoort, onkruid, met lang voortwoekerende wortels.

Er werd dus door de kinderen heel wat werk gedaan. Maar na_gedane_arbeid was er tijd_voor_spel, als 't enigzins kon buiten. De straat was vrij, geen verkeer, dikwijls zandwegen met of zonder karresporen.

De jongens gingen "sjotten" (voetballen) met oude, versleten schoen of met de klomp. Dit laatste was wat riskant, want 't kon gebeuren dat de klomp middendoor brak en dan zat er wat op bij thuiskomst! Met een stalen bandje moest vader dan de klomp weer maken.

Of de jongens gingen "bok-springen" (haasje over). De meisjes mochten dat niet, dat was niet netjes.

Een ander spel was het "mittiesjen". Er werd een streep getrokken met in het midden een hokje of kuiltje, waarin men vanaf een bepaalde afstand een knoop probeerde te mikken. De meeste knopen vielen natuurlijk naast de "meet" (lijn), al dan niet ver van het doel.

Wie z'n knoop 't dichtst bij het hokje lag, mocht beginnen met een knoop met z'n duim in het kuiltje te mikken. Dat ging om de beurt. Als de knoop in het doel lag, mocht de "mikker" hem hebben. Zo verzamelden de kinderen heel wat knopen, 't was een wedstrijd om 't meeste knopen te hebben. Moeder had dikwijls een hele sigarendoos vol. Er ging geen kledingstuk de "bullezak" in, zonder dat de knopen waren afgesneden. De "bullen" verkocht moeder aan de bullevent, die met z'n karretje langs de deur kwam. (Tussen twee haakjes: ook de afgekookte soepbeenderen werden aan die bullevent verkocht voor enkele centen. Soms mocht moeder er een paar kommen (koppen) of schofels of een heiligenbeeldje voor hebben.

Een heel prettig spel, dat veel gedaan werd, was "touwke_springen". Sommige kinderen hadden een "klossentouw", een touw met aan weerszijden een houten, gekleurde klos.

In groep speelde men vaak met een lange touw. Zo konden er veel in de "bocht".

Er werd heel wat bij gezongen. Elk spel had z'n eigen liedje. Ze werden gezongen of "gezeurd".

Bij het touwke springen zong men vaak 't volgende lied:

In, spin, spring dan de bocht maar in...	)Als het lied
Uit spuit, spring dan de bocht maar uit...	)uit was, sprong
'k Heb een jasje gekocht,	)een ander kind
Naar de lommerd toegebracht,	)of een andere
Zo gezeed zo gedaan,	)groep in de
Naar huis toe gegaan,	)bocht en begon
In, spin dan de bocht maar in...	)men opnieuw.
Uit, spuit, spring dan de bocht maar uit.	

Een ander springlied was:

Anna stond te wachten
Te wachten op haar man
's Nachts om twalef uren
Kwam de sm...lap an.
Goejen avond, Anna,
Goejen avond, Jan
Waar bende zo lang gebleven
Dat gaat jou niks an
Anna ging naar boven
Naar boven om 'ne stok
Anna kwam naar beneden
En sloeg Jan op z'ne kop
Jan begon te huilen
Te huilen van belang
De burenen kwamen gelopen
Er was niks aan de gang.

Dat de jongens voor hun ontspanning graag de bossen in trokken, is te begrijpen. Ook de krekibossen waren hun geliefd domein. Ze leerden heel veel vogeltjes kennen en ook hun eieren. "Vogeltjes uithalen" was een geliefde bezigheid. Van dun fluitenhout (lijsterbes) namen ze takjes met goed gevormde zijtakjes, schilden die, bliezen de gevonden eitjes uit en regen de schalen aan de takjes. Dat werd dikwijls een sierstuk op moeders schouw!

Ook gingen de jongens graag op "den ienkoorn" (eekhoorn) Ze joegen de eekhoorntjes op van de ene boom in de andere en zo naar de kleine bosjes om ze dan te vangen. De grotere jongens maakten in het voorjaar fluitjes van fluitenhout, een heel precies werkje, dat dikwijls mislukte.

Een spel, waar én jongens èn meisjes aan meededen, was "takske doen".
Er waren allerlei variaties.

- 1 't Gewone takske (tikkertje). Eén meisje was de tikker; en wie getikt was, moest de volgende tikker zijn.
- 2 Takske blok : Wie getikt was, gaf de eerste tikker een hand en samen gingen ze verder om een derde te tikken. Die ging dan tussenin en 't spel ging verder. Iedere getikte nam plaats in de rij, die steeds langer werd, totdat de laatste getikt was. Bij het tikken mocht de rij niet loslaten.
'n Variatie op dit spel was, dat de nog niet getikte de rij al dan niet mocht doorbreken.
- 3 Takske over de meet. Er werden twee strepen getrokken, waartussen de tikker kwam te staan. De andere kinderen stonden buiten de lijn. Men probeerde over te lopen naar de andere kant, maar als men getikt werd moest men uit het spel, tot het uit was.
- 4 Takske deursnee. Wanneer een speelster tussen de tikster en 't meisje, dat achterna gezeten werd, doorliep dus afgesneden werd, moest de tikster achter dat meisje zitten. Het doel van de speelsters was de tikster geen kans te geven een ander meisje te tikken.
- 5 Takske krauw.
Het meisje, dat getikt werd, moest 'n hand houden op de plaats, waar ze getikt werd. Men probeerde wel te tikken op een moeilijke plaats, 't liefst b.v. aan de voet, zodat het

lopen ten zeerste bemoeilijkt werd.

'n Heel gewild spelletje voor de meisjes en de kleine jongens, was het "zakdoekske leggen"
Allen zaten op de knieën in de ronde kring. Een kind liep er omheen met een zakdoek in haar hand. Ze zongen:

Zakdoekske legge
Niemand zegge
Kukeleku, zo kraait de haan
'k Heb maar één paar schoentjes aan
Een van stof en een van leer
Hier leg ik mijn zakdoek neer

Dan legde ze haar zakdoek stikem achter de rug van een speelster uit de kring en liep hard weg. 't Andere kind moest haar dan proberen te vangen. Lukte dit, dan mocht zij met de zakdoek gaan.

Maar soms werd de zakdoek nog niet neergelegd en ging men door met zingen:

'k Zal mijn zakdoek nog maar houwe
Morgen in de was gedouwe
Smeer, smeer, schoenesmeer
Hier leg ik mijn zakdoek neer.

Of:

"Wat groeit er in onze tuin?
"Ajuin....."
"Wat nog meer?....."
"Bloemen....."
"Al wie om ziet, krijgt hem niet, krijgt hem niet.
Al wie omziet, krijgt hem niet....."

Bij dit spel mocht niet omgekeken worden.

Gewild waren ook de spelen in de ronde kring. Hierbij werden verschillende liedjes gezongen, o.a.

Rozen bloemen op mijne hoed
En al die handjes zijn zo goed
O Roza, wilde mij kiezen, ja kiezen, Roza
En kies maar in de ronde
De schoonste uit de kring
Zie me daar, juffrouw
'k Geef de hand aan jou
En de uren van mijn leven
Die beloof ik jou,
Dag juffrouw !

Bij dit lied liepen alle meisjes met de handen vast rond in de kring, terwijl één meisje in de kring liep. Bij "Zie me daar..." koos ze 'n meisje, schudde haar de hand en ging op de plaats van de gekozene in de kring, terwijl het gekozen meisje in de kring bleef en 't lied weer van voren af aan begon.

Bij het volgende liedje stonden allen weer in de kring, behalve één meisje. Dat liep aan de buitenkant van de kring in het rond, in tegengestelde richting van de kring. Allen zongen het lied en bij het laatste regeltje: "Kom achter mij" tikte ze het kind, waar ze juist bij stond en die mocht dan achter haar mee rond de kring lopen. Het lied en het tikken werd steeds herhaald, tot zowat iedereen een beurt had gehad.

Kruie, kruie wagentje, krui mar voort,
Had ik maar een wagentje, dat mij toebehoort
'k zal 't gaan zoeken
Hier in deze hoeke
Hier in alle straten en 'k weet niet waar
'k Heb 't al gevonde
O, wat ben ik blij
Och mijn liefste lammeke
Kom achter mij.

Zoals onze kinderen tegenwoordig knikkeren, zo gingen ze vroeger "marebollen". Ze hadden nog niet de mooie, glazen knikkers, maar een soort pottenbakkers-knikker. Bij een beetje te fors gebruik, braken ze gemakkelijk of er gingen stukjes af, waardoor ze natuurlijk niet zo goed meer "bolden". De goot en het karrespoor waren prima stroken om te "marebollen".

Dan het spel: tollen.

De meisjes hadden "nonnekens". Dat waren tollen, die met een zweepje al draaiende voort gezwiept werden. Bovenop plakte men een wit of gekleurd papiertje, voor de fraaiigheid. De jongens hadden "kapnonnen". Er werd een touwtje omheen gedraaid, tol en touwtje werden tussen duim en vinger gekneld en dan met een smak, "bovenarms of onderarms", op de grond gekeild, terwijl 't touwtje werd afgetrokken. En de tol bleef draaien.

Sommige "stoere" jongens vonden het een aardigheid, om hun tol bovenop de tol te "zetten", van een niet te goed bevriend makkertje. En dan gebeurde het wel, dat die tol middendoor klapte! De moeders konden zoiets niet goedkeuren!

Dan waren er nog van die "braven!", die om de kapnonnen goed te laten "brommen", paardenvijgen kauwden (bah), dat ze in het gat van de pin stopten, waarna de pin weer werd ingedrukt.....

'n Geweldig spel was het "kletteren" met de "kletterbal". Men zong er verschillende liedjes bij, o.a.

Kaatsebal
Ik vang oe al
In m'n ene hand
In m'n andere hand
Van klapperde klap
Van voetjes-getrap
Van rommelde-bom
Van rooske Blom
En 'k draai m'n eigen eens om.

of:

In de winkel van Sinkel
Is alles te koop
Hoeden en petten
En damescorsetten
Naaimachines ook
Kistjes sigaren
Doosjes pommade
Drop om te snoepen
Pillen om te poepen
Handjes strijken
Handjes kussen
Bal in de bloes
Bal onder de bloes.

Bij regenweer werden de volgende liedjes gezongen:

Tonneke, tonneke tijne
Lot 't zonneke schijne
Lot de reiger overgaon
Dan kunne de kienekes non school toe gaon!

of:

Ons liev' Heerke
Geef mooi weerke
Geef mooi daag
Dat 't zonneke schijne mag.

of:

't Regent, 't zegent
De pannekes worre nat
Daor kwaome twej boerinnekes aon
Die schove oep 'r gat
Boerinneke van buite
Luste ginne vis?
Neije, moederke van Uite
'k Wit nie wat 't is
't Is haring, 'is Paoling, 't is verse kabeljauw
De kat hêd ien de melk gesch.....
En de brokken zin vur jou.

Soms werden ook zo maar liedjes gezongen, zonder enige betekenis, b.v.

Tonneke, tonneke t'Aogeland
't Katje hê z'n gatje verbrand
Vanachter aon z'n snuiverke
Juufrouw, gif me 'n stuiverke
Ies 't gene stuiver, dan ies 't ne duit
Gwoit 'm mar langs 't oekvinster uit.

Of:

Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeuve
Anna van de Klep die, ging naor Leuve
Anna van de Klep die kocht een kiend
't jeen was kreupel en 't aander was blind.

Om verder te gaan met de spelen, er werd ook gereept. Met een stok werd de "reep" ('n hoepel af soms een fietswiel zonder spaken) vooruit gedreven. Dat ging dikwijls van huis tot aan school.

"Landverovertje" was een rustig spel. Er werd een stuk land getekend in het zand, een vierkant of een rechthoek, en in tweeën verdeeld. Met een zakmes of een ander oud mes (b.v. het "erpel-schelderke") werd in het vierkant gemikt van de tegenstander. (het spel werd met 2 personen gespeeld) en zoals het mes met de punt in de grond viel, werd het doorgetrokken en zo werd er "land afgepakt". Dat ging zo lang door, tot er een van de twee was, die zijn voetstap niet meer in zijn "land" kon zetten, omdat de ander zoveel van hem "veroverd" had, en dus had hij verloren.

Ook "hinkelen" was een veel gedaan spel. Met de hinkelblok. Dat was een houten blokje, dikwijls verkregen bij de timmerman. Maar veelal stelde men zich tevreden met een scherf of een voetstukje van een kopje of kanneke. Er werden ook weer verschillende hokken voor getekend op de grond. Op de "stenen" werd met een stuk krijt getekend.

Geliefde spelen waren ook "Blindemanneke" en "wegkruiperke"

Bij koud, guur weer "piepte men bij elkaar onder" en liepen zo gearmd heen en weer over het schoolplein onder het zingen van:

Aar, aar, aar....
Den os in de kaar....
Joot, joot, joot....
We rije naor Puut....
Aar, aar, aar....enz.

Onder het zingen van deze regeltjes, liep men zich warm.

Door sommige meisjes werd ook het "bikkelen" beoefend. Daarvoor had men nodig: vier bikkels en een balletje. De bikkels waren van koper of ijzer, die in de handel waren. Maar goedkoper waren de benen bikkels. Dit waren de afgekookte en schoongemaakte hielbeenderen van geslachte schapen. Ze hadden een overeenkomende vorm van de echte bikkels met twee platte zijden en een holle en een bolle kant.

Het spel ging er om, om, terwijl het balletje werd opgegooid en opgevangen, al dan niet met of zonder stuiten, de bikkels op gelijke kanten te leggen en ze alle vier tegelijk op te strijken. Er waren ook bij dit spel heel wat variaties. Het werd staande voor de tafel of op de stoep gespeeld.

De meisjes konden zich ook vermaken met "kneukelen" het tegenwoordige punniken. Op een garenklosje, waarop vier spijkertjes waren aangebracht, kon men een koord of een paardetoom "breien"

Ook werden onze kinderen wel eens met een extratje verrast, met "nen mumbol", die werd nooit versmaad. 't Waren "stroopbollen" "klètskoppen", enkele spennootjes, 2 of drie, een "katje" (drop), enz.

"In de tijd van "Bendrechtse Begankenis" (Maria-bedevoort naar Beierendrecht) kregen ze wel eens "dobbele-wietjes". Dat waren druppels verhard suikergoed op "suikerpapier" en werd in die bedevaartsplaats aan de man gebracht.

Een stukje van een stek "kluusjisap" werd niet versmaad. Het waren dikke dropstekken, die in een fles bewaard werden in de winkel met enkele laurierbladeren er tussen.

Een brokje van deze stek werd in een (medicijn)flesje gedaan. Dit werd gevuld met water en dan maar schudden.....tot er een dikke schuim boven op kwam, die je heerlijk kon opzuigen!

Wanneer we ons in 't spel en 't werk van onze vroegere jeugd verdiept hebben, zien we wel, dat ze volop konden genieten en hoe ze zich verdienstelijk konden maken voor de dikwijls zware gezinnen.

Er was een grote saamhorigheid in de kinderrijke buurten en .....tevredenheid!

En zouden we aan onze 80- of bijna 100-jarigen van nu vragen: "Hoe was het, toen jullie nog kind waren?", dan zouden ze opkijken en glunderen.

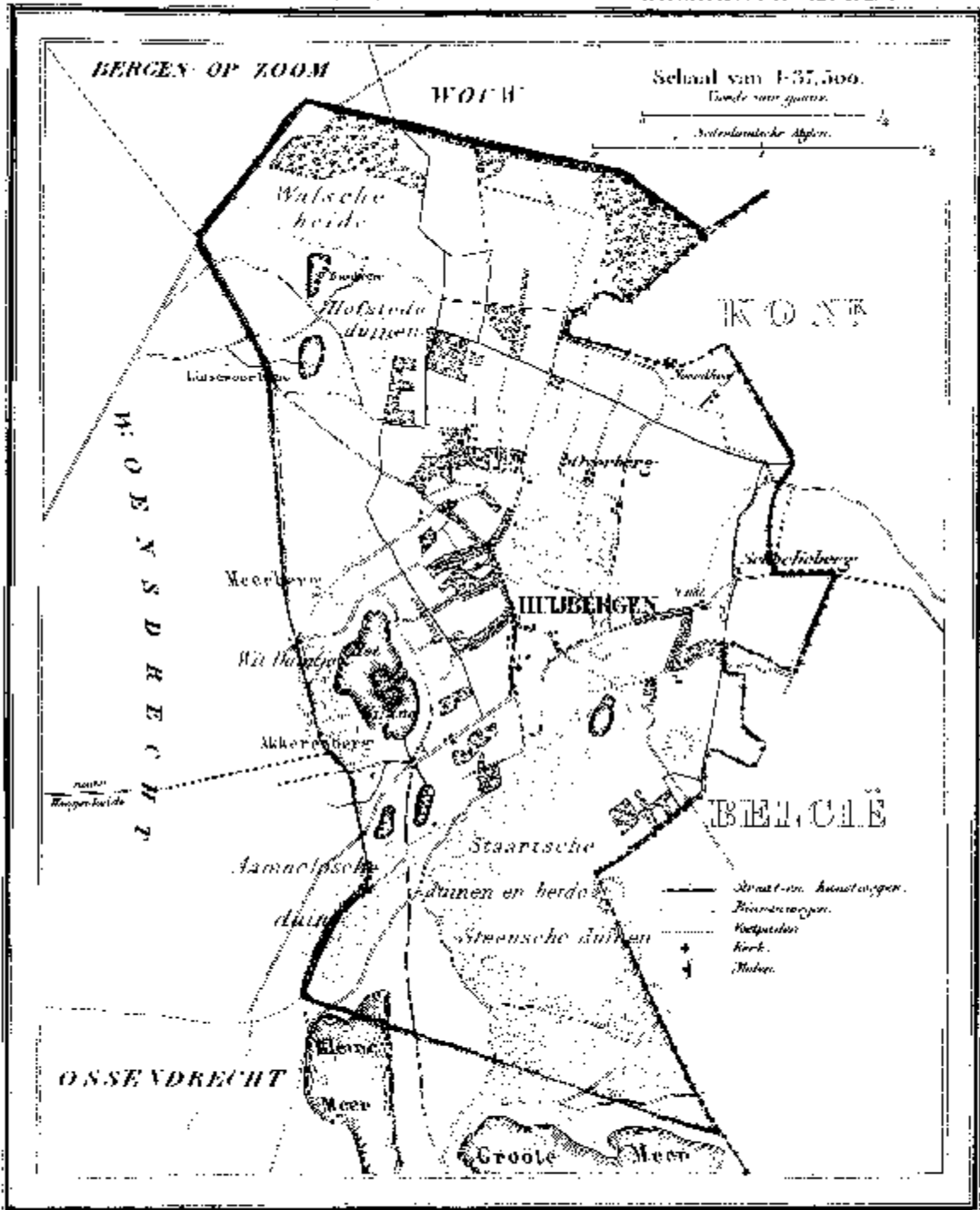
"Wat was het toch een heerlijke en vredige tijd".....

Ossendrecht, oktober 1980.

A. Hugens-Verbrugge
Werkgroep Dialecten, oude verhalen, enz.

1867

op de M. N. G. 1867. 1. 1. 1867.

Komen we uit het Oosten?

Een onderzoek aan de hand van herkomstnamen.

1. Inleiding.

Al bij vroegere speurtochten in literatuur en archieven viel het me op dat in veel familienamen een plaatsnaam verborgen zit. Enkele voorbeelden zijn: Van Agtmaal, Van Keulen, Van Tilburg, Oerlemans. Deze familienamen noemt men herkomstnamen. Deze soort kan gerekend worden tot de - grotere - groep van geografische namen.

Vervolgens kwam de gedachte op dat het vóórkomen van die namen best eens een aanwijzing zou kunnen zijn voor de herkomst van de bewoners van het Zuidkwartier van het Markiezaat van Bergen op Zoom. Helemaal onbevooroordeeld was ik niet, want ik kende een publicatie waarin van een dergelijke situatie sprake is. Hiervan zijn in de bijlage (achteraan) fragmenten afgedrukt.

Later bleek dat ik niet de enige was die herkomstnamen herkende. Zo moet Weijnen al in 1939 op het veelvuldig voorkomen van herkomstnamen in Noord-Brabant gewezen hebben.

(lit. 4: pag. 6)

2. Werkwijze.

Vroeger werd al eens het telefoonboek als bron gebruikt. Pas toen in 1977 het deel "Noord-Brabant" van het "Nederlands Repertorium van Familienamen" verscheen was er een betere basis voor dit onderzoekje. Dit boekwerk werd samengesteld aan de hand van de volkstelling van 1947. Een uittreksel hieruit, gemaakt door A.J. Pijnen, leverde zo'n 700 familienamen in 't Zuidkwartier op. Daaruit kon een frequentielijst van herkomstnamen worden samengesteld.

3. Het ordenen der namen.

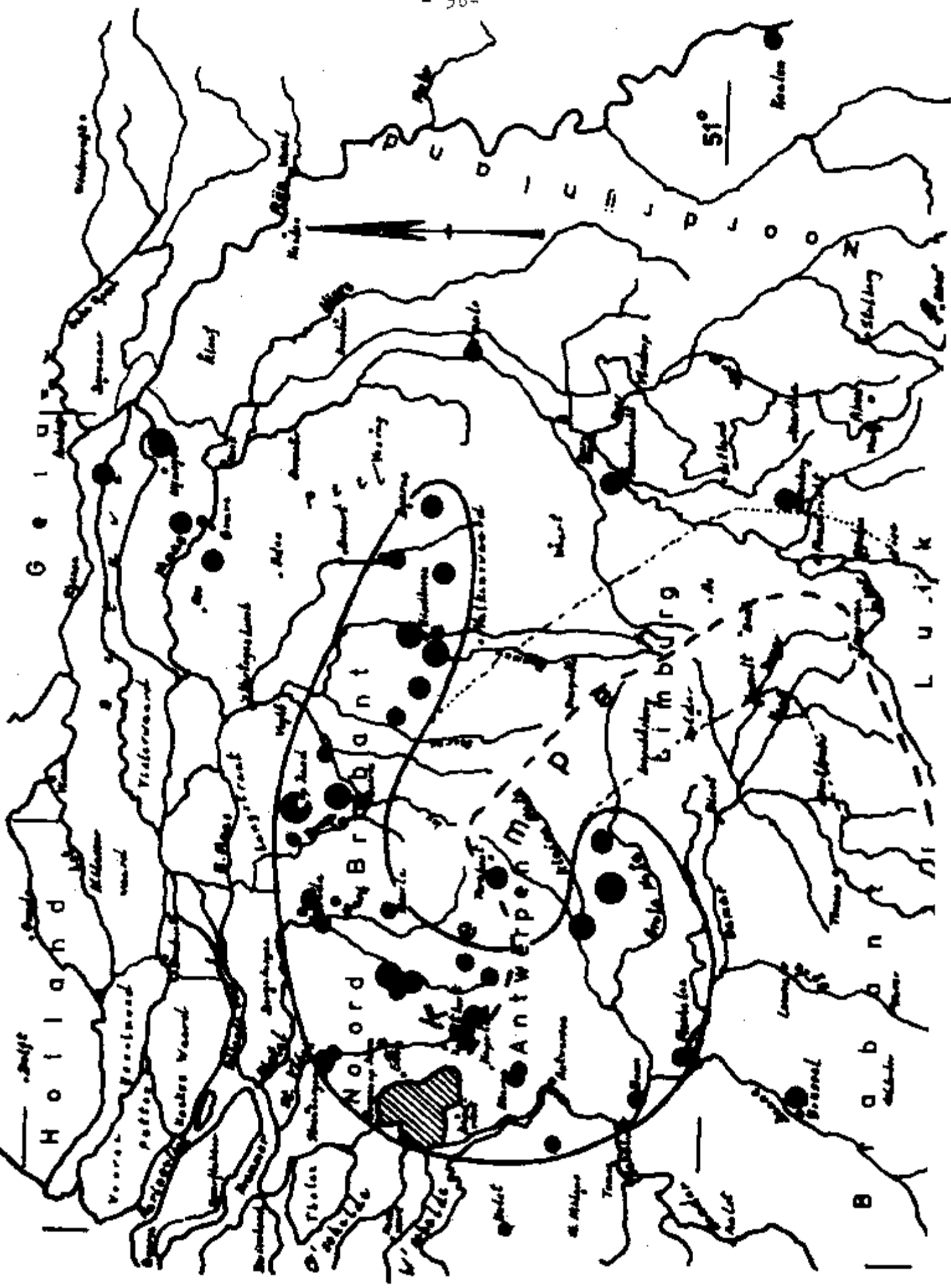
De herkomstnamen waarvan in 1947 twee of meer naamdragers waren binnen het Zuidkwartier, zijn de volgende 57.

Aantal naam- dragers in het Zuidkwartier in 1947	Naam of kern van de naam	Buurtschap, dorp, stad
127	oevelen	Oevel ten zuidoosten van Herentals
122	loon	Loon (op Zand) div. in oost Brabant
101	beeck (ver-)	In oost Brabant, o.a. ten o. v. Nijmegen
72	hoe(c)k(s)(x)	Kalmthoutse - ?
69	somers	Someren tussen Eindhoven en Asten.
57	vel ^d _t hoven	o.a. ten zuidwesten van Eindhoven
41	we ^s _z el	in gemeente Wijchen
40	hees(en) (ver-)	vele, o.a. in oost Brabant
38	zunder ^d _t	onder Breda
38	luyk(s)(x)	Luik
37	tilburg	Tilburg
34	elst (ver-)	Elst
32	pul	Pulle ten westen van Herentals
30	agtmaal	Achtmaal ten zuidwesten van Zundert
29	me ^e _r (ver-)	in gem. Eersel, gem. O. en N. Gastel
27	leena ^s _e rts	St. L. ten westen van Turnhout
26	opdorp	Oppendorp ten noorden van Valkenburg
26	geel	ten oosten van Herentals
25	thillo	't Hillo ten zuidoosten van Kalmthout
25	as	ten noordwesten van Maasbracht
25	oerlemans	Oerle, o.a. ten westen van Eindhoven
25	overveld	bij Prinsenbeek (Breda)
22	wesenbeek	Wezembeek ten oosten van Brussel
21	eekelen	Ekeren?
21	brugge (ver-)	Brugge
20	elzakker(s)	bij Brecht
18	hellemons	Helmond
17	wijk	in 't Land van Altena
16	dooren	Doorn in Utrecht
16	gool	Goirle bij Tilburg
14	mechelen	Mechelen
14	keulen	Keulen
13	bussche	Bus(ch), div. in oost Brabant
11	ginneken	bij Breda
11	ma ^a _g denberg(h)	huis in gem. Venlo

10	boom	ten zuiden van Antwerpen
10	hooydonk	Hooiconk: 2 in oost Brabant
9	o ⁱ _o rschot	Oirschot
9	meel	Meerle (vergelijk: gool, Goirle en baal, Baarle)
8	eekeren	ten zuiden van Putte
8	beveren	ten oosten van Antwerpen
7	loenhout	ten zuiden van Zundert
7	greef	landgoed bij Kalmthout
6	gastel	bij Roosendaal
5	moer	ten oosten van Dongen
4	merode	?
4	gemert	ten noorden van Helmond
4	heuvel	vele, o.a. in oost Brabant
4	hulst (ver-)	in Zeeuws-Vlaanderen
3	c ^c _k aam	ten zuidoosten van Breda
3	niftrik	ten noorden van Grave
3	dorst	bij Breda
2	aalst	ten zuiden van Eindhoven
2	sprundel	bij Roosendaal
2	g ^o _u rp	Gorp bij Tilburg
2	nispen	bij Roosendaal
2	amsterdam	Amsterdam

Op het navolgende kaartje zijn van bovengenoemde namen niet geplaatst: Doorn, Amsterdam en Brugge. Niet thuisgebracht is de naam Van Merode. Jammer genoeg is België iets minder bekend terrein en bovendien komen verscheidene plaatsnamen over het hele land voor. Zo is bijvoorbeeld Hees een buurtschap bij Soest (Utrecht), Ruinen (Drente), Deurne (Noord-Brabant), Eersel, Sevenum, Didam, Donk en Oirschot. Alleen al in Vlaanderen zijn er vier dorpen met de naam Beveren. (lit. 3: pag. 75). Verder hoeven niet alle voorvermelde namen herkomstnamen te zijn. Van Someren of Somers kan best ergens anders vandaan komen dan van de plaats Someren. Zo kan de naam Van As(t) heel goed ontleend zijn aan het meekrapbedrijf. De naam komt veel voor op Tholen en zou dan wat herkomst betreft te vergelijken zijn met Poerstamper en Van Eest. (lit. 3: pag. 106, 110, 182).

Op de volgende bladzijde zijn de plaatsen van de herkomstnamen aangestipt. De stip is iets vetter naarmate er meer naamdragers zijn.

De grootte van de stippen is overigens geen veilige maat voor het aantal stamvaders van de dragers van herkomstnamen. Zo kan bijvoorbeeld een Kees van Dorst immers tien zoons gehad hebben, terwijl ene Kees van den Heuvel er slechts twee had waarvan er dan nog een als kind stierf.

4. Een verklaring voor de spreiding van de plaatsnamen.

Bij het bekijken van het kaartje valt op dat er een merkwaardige spreiding van die stippen is. Men zou verwachten dat ze liggen in de vorm van een cirkel rondom het Zuidkwartier. Hierbij zouden dan minder stippen staan naarmate men verder van het Markiezaat verwijderd is. Een onderzoek van in Eindhoven voorkomende Brabantse herkomstnamen bijvoorbeeld leverde zo'n beeld op. (lit. 5: pag. 106-108).

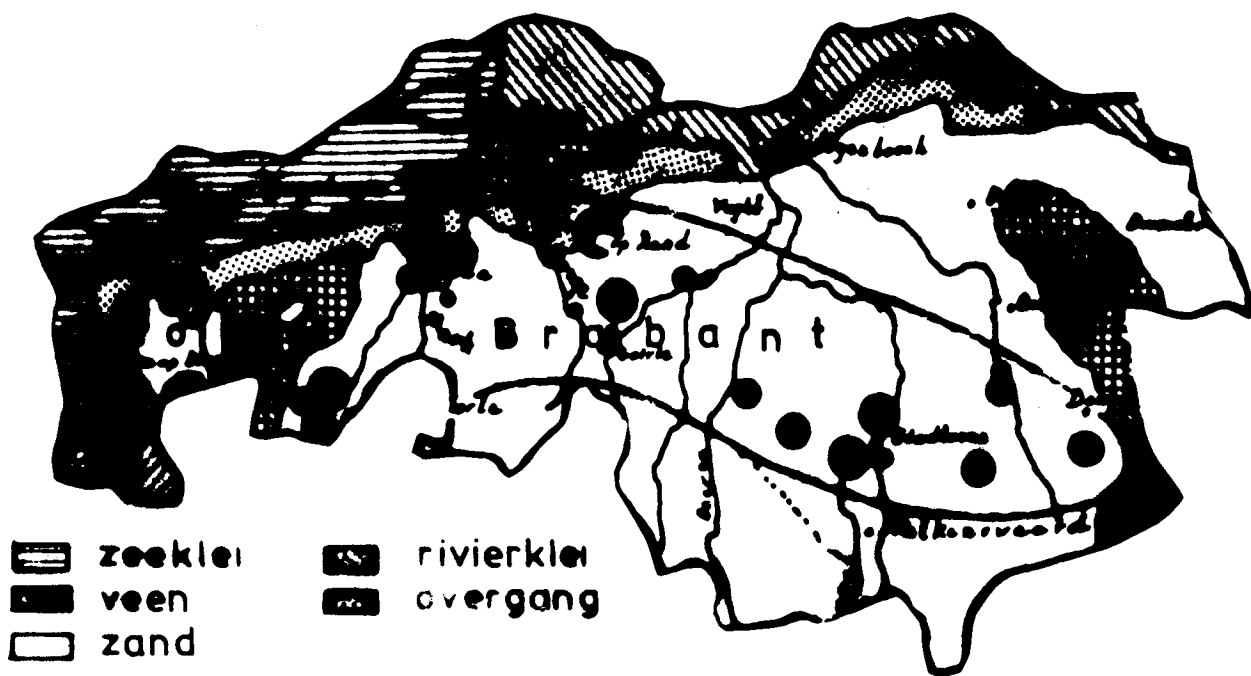
Als we veronderstellen dat water (Schelde, Maas, Waaldelta) een flinke barrière is die onze voorouders zomaar niet overstaken dan resteert nog maar een gedeelte van die cirkel. Daarmee is dan verklaard dat het Zuidkwartier niet in het midden van die stippen ligt.

Welke elementen zijn nu kenmerkend voor het gebied waarin de meeste stippen zijn geplaatst? De onderbroken lijn op het kaartje geeft aan waar de diverse riviertjes van het Kempisch Plateau ontspringen. Het gebied ligt vrij hoog en het grondwaterpeil zal er doorgaans dieper onder het maaiveld liggen dan elders. De kans op droogte is daar groter dan in het gebied van de middenloop van die Kempische riviertjes. De onderbroken lijn beschouw ik als een bergketen: een natuurlijke grens. De getrokken lijn op de kaart geeft aan dat het grootste deel van de herkomstplaatsen binnen een soort hoefijzervorm ligt. Waarom?

Wellicht volstaat de volgende verklaring die te maken heeft met het landschap waarin onze voorouders leefden.

De mens ontwikkelt in de loop der jaren een bepaalde manier van doen die afhankelijk is van de wijze waarop hij zich in leven houdt. Elk landschapstype bindt de mens aan een specifieke wijze van voedselverschaffing, woningbouw en dergelijke: mens en landschap beïnvloeden elkaar. Als de mens verhuist of door de omstandigheden gedwongen wordt te verhuizen is het voor hem het gemakkelijkst als hij zijn levensgewoonten, gereedschap, kleding en kennis in zijn

nieuwe thuis weer zonder meer kan gebruiken. Dat is mogelijk als de nieuwe omgeving lijkt op die waar 'ie vandaan kwam én als hij niet al te ver verhuist (taalproblemen, er "niet bijhoren"). Wel, aan deze eisen voldeed 't Zuidkwartier: er was turf, leem, heide, gras, wildert en de grens tussen de beide Nederlanden was niet heel ver weg, net zoals men het op de plaats van geboorte gewend was. Voor de avonturiers waren er bovendien nieuwe elementen: polder en open water aan de westrand. Bij het projecteren van de stippen op een grondsoortenkaart van Noord-Brabant (lit. 6: pag. 7) verschijnt de volgende schets.

Hieruit blijkt dat de Noordbrabantse herkomstplaatsen grotendeels in het zand liggen. Deze schets doet geen afbreuk aan de bovengemelde veronderstelling maar een bewijs wordt er evenmin door gevormd.

Een reeks stippen is ook te vinden in de buurt van de Maas. Daaraan liggen de oude vestingsteden waar in tijden van oorlog vele mensen vandaan gevlucht zullen zijn.

5. Conclusie en vragen.

De gevolgde redenering levert slechts één conclusie op: Er kan een concentratie van herkomstplaatsen gevonden worden aan de randen van het Kempisch Plateau en - maar dan meer gespreid - langs de Maas.

De vragen die de redenering oproept zijn jammer genoeg veel talrijker. Om er enkele te noemen:

- waarom trok men weg en waarom ging men dan naar het Zuidkwartier?
- gebeurde zo'n verhuizing massaal of langzamerhand door de eeuwen heen?
- zijn er werkelijk aanwijzingen dat er voorvaderen van de dragers van herkomstnamen van zo'n stampplaats afkomstig zijn?
- waren zij de enige mensen die wegtrokken of gingen er ook anderen mee die hun eigen naam (patroniem?) bleven dragen?

Komen we uit het oosten?

Mijn plan is, om in een van de volgende nummers van Tijding op deze veronderstellingen terug te komen. Reacties, aanwijzingen, kritieken, etcetera zijn ondertussen welkom bij

P.A. Sloven,
Halsstraat F. 64,
4625 BV Bergen op Zoom.

Om bovengenoemde vragen tenminste gedeeltelijk te kunnen beantwoorden zou voor elk van die 57 namen een herkomstonderzoek gedaan moeten worden.

Wat er zoal naar voren kan komen bij een stamboomonderzoek laat J. van Elzaker elders in een latere Tijding zien.

Bijlage.

Fragmenten uit "Oude hoeven, huizen, erven en geslachten te Essen" (De Spijcker, heemk. kring Essen, 1963) pag. 116 t/m 120.

Spilbeek... werd sedert de 14e eeuw meer gedolven...
...veertiger jaren van de 16e eeuw was er tussen de abt van Tongerlo en de Heer van Bergen op Zoom een akkoord gemaakt om de vaart door te trekken naar Bergen...
...door de oorlogen (rond 1600)... vernield... ook vreemde werklieden.. die meestal uit Noord-Brabant gekomen waren.

Na het gedane werk keren zij naar hun haardsteden terug, enkele blijven hier. Naast hun werk op de moeren of de werkzaamheden aan de vaart, leggen die zich toe op de landbouw. Tegen een jaarlijkse cijns bekomen zij... heidegronden... Omstreeks 1605-1612 is men begonnen met de gronden op Spilbeek in kultuur te brengen. Behalve kinderen...
...ook nieuwe... zich vestigen... ...Van... ontginners blijven er maar weinig ter plaatse wonen. De meesten verkopen al vroeg hun "ingenomen" gronden....

Tussen 1650 en 1700 vestigen zich meer nieuwe gezinnen op Spilbeek, o.a. Nelen(s), afkomstig van Wildert (de stamvader kwam uit Dongen N.Br.), verder Van den Bergh, Michielssen, Wouters, Sloven of Sleuff, Wesembeek.....

Gebruikt materiaal;

1. Repertorium van Familienamen, deel XI, Noord-Brabant; 1977.
2. Laan, K. ter en Baart, A.G.C.: Van Goor's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland; 1968.
3. Meertens, P.J.: Zeeuwse familienamen; 1947.
4. Buitenhuis, H.: Concentraties van herkomstnamen, speciaal in Noord-Brabant; lezing 1971; in: bijdragen en mededelingen v.d. commissie van naamkunde en nederzettingsgeschiedenis van de koninklijke akademie v. wetenschappen te Amsterdam.
5. Buitenhuis, H.: Familienamen en migratie in Nederland; 1966.
6. Dorpen in Brabant. Toelichting bij de tentoonstelling in het Noordbrabantse museum 12 mei-9 juli 1978.
7. Shell autokaart, Nederland, schaal 1:250.000.

8. Bos atlas.

9. Oosthoek-Times Wereldatlas.

Met dank aan mevrouw C. Nijssen en J. van Elzakker voor hun aanwijzingen.

Bergen op Zoom, Zeist, 1978 en 1980.

LIJST VAN SPREKERS.

27 februari	1977	Dhr. A. Delahaye	Toelichting over het archiefwezen.
27 maart	1977	Dhr. Tirelire	Essen. Onderwerp "Armoede".
29 april	1977	Dhr. P. Sloven	Stamboomonderzoek.
19 juni	1977	Dhr. J. Rijdsdijk	Diavertoning "Brabantse Wal".
20 oktober	1977	Dhr. J. Suykerbuyk Werkgr. "Toponiem"	Toelichting cursus paleografie. Dia's gemaakt van kaarten uit de cijnsboeken van 1760 "Zuid-Westhoek".
29 januari	1978	Pater L. Vercammen	Praktische rechtspleging in de feodale tijd.
8 oktober	1978	Dhr. M. de Koning	"Brabantse streekroman".
10 december	1978	Dhr. H. Yuin	Lezing met dia's over "Onze bodem".
22 januari	1979		Film Hoogerheide 1956. Film Ossendrecht 1958.
20 april	1979	Dhr. van Ham	"Platte gronden van West-Brabant".
25 mei	1979	Dhr. L. Pirenne	"Geschiedenis van Brabant".
7 oktober	1979	Dhr. Knitel	Dokters en ziekten van onze voorouders.
16 december	1979	Dhr. A. Pijnen	Diavertoning "Ken Uw Streek".
20 januari	1980	Dhr. A. Delahaye	"Nijmegen Keizer Karelstad".
2 maart	1980	Dhr. L. Weijs	"De geschiedenis van de pottenbakkerijen in het Markiezaat".
23 mei	1980	Dhr. B. Oele	Wordingsgeschiedenis van Zeeland en in het bijzonder van Zuid-Beveland.

14 september 1980	Dhr. A. Joppen	De aan onze kring grenzende buurtgemeenten in België.
24 oktober 1980	Dhr. Schoonhoven	"Wind- en Watermolens".

DE "MELK WEG" VAN HUIJBERGEN III.

Jubileum.

In het tweede artikel van deze "melkweg" waren we beland in de dertiger jaren die als gevolg van de toen heersende crisis niet gemakkelijk waren. Met zuinig beleid konden nog slechts de meest nodige investeringen gedaan worden.

Zodra echter in de jaren 1938 en 1939 de tijden iets beter werden, maakte men weldra plannen om tot nieuwbouw of verbouwing van de fabriek over te gaan. De oorlog was oorzaak dat deze plannen niet konden worden verwezenlijkt.

In de algemene vergadering van 21 december 1938 wordt besloten het 25-jarig bestaan van de coöperatie en de zilveren jubilea van de voorzitter, sekretaris en directeur feestelijk te vieren. De feestkommissie bestond uit de heren F. v.d. Keijbus, F. Poppe, C. Ooms, A. v. Aert, Ant. v. Gastel, P. Huijskens en de directeur. In de algemene vergadering van 24 januari 1939 wordt het feestprogramma bekend gemaakt. In de notulen lezen we:

"Het jubileum zal in twee dagen gevierd worden en wel op 12 april voor de leden en genodigden en op 13 april voor de vrouwen van de leden. De feestrede zal op de eerste dag uitgesproken worden door de heer C.J. Jansen, sekretaris van de Brabantse Zuivelbond en op de tweede dag door de heer Tonkes Struijf, Rijkszuivelconsulent te Breda. De koffietafel zal bestaan uit brood, cadetjes, ham, kalversrol enz. daarna taart of koekjes, bier, limonade en sigaren. De avond zal gevuld worden met toneel en zang door de Meisjesvereniging en een filmvoorstelling door de Zuivelpropagandakern".

De notulen van 15 mei 1939 vermelden, dat de totale kosten van de feestelijkheden hebben bedragen f 470,15, uitgezonderd de kosten voor huur van het patronaat. Aangaande dit laatste doet de geestelijke adviseur het voorstel om de coöperatie weldoener der R.K. Kerk te maken en haar daarvoor dan f 50,-- te laten betalen, zodat dan verder geen kosten voor het gebruik van het patronaatsgebouw in rekening gebracht zullen worden. Aldus wordt besloten.

Uitbreidingsplannen.

In de ledenvergadering van 28 november 1939 legt de heer P.M. Nelen, na onafgebroken vanaf de oprichting voorzitter te zijn geweest, zijn functie neer.

Hij wordt met akklamatie tot ere-voorzitter benoemd. Als nieuwe voorzitter wordt gekozen de heer F. van de Keijbus. De oorlogsjaren zijn aan het bedrijf niet ongemerkt voorbij gegaan. Mogelijkheden tot de verder zo noodzakelijke verbouwing waren er niet. Veel werk moest provisorisch verzet worden door gebrek aan kolen, hulpstoffen, verplichte melkstandaardisatie, waarvoor men niet ingericht was enz. Men bleef echter optimistisch en in 1943 werden reeds plannen gemaakt om direkt na de oorlog de fabriek te laten verbouwen. Door het in betekenis toenemen van de melkinrichting was een verbouwing meer dan noodzakelijk. Genoemde plannen kregen echter pas gestalte, toen in 1948 een strook grond naast de fabriek gelegen, gekocht kon worden van de weduwe J. Goris. (Op deze grond stond het in de oorlogsjaren uitgebrande café "De Kongo"). De prijs van de grond was f 637,64. In de ledenvergadering van 7 juni 1949 wordt goedkeuring verleend voor de uitbreidingsplannen tot een bedrag van f 75.000,--. De eerste verbouwing wordt gegund aan de Fa. Joh. Michielsen voor f 29.500,--. De melkinrichting wordt dan ingericht met de hoogst noodzakelijke apparatuur.

Roofoverval.

Begin 1951 wordt Huijbergen opgeschrikt door een roofoverval. Al dertig jaar ging de direktEUR, de heer A.J. Nelen, 's morgens lopend van huis naar de zuivelfabriek. Iedere twee weken, op vrijdag, droeg hij een rieten koffertje met geld met zich mee: de veertiendaagse uitbetalingen van de melkgelden. De heer Nelen had thuis wel een kluis, maar niet op de fabriek zelf. Alzo ook op vrijdagmorgenvroeg 19 januari 1951. Omstreeks zes uur, dus nog geheel donker, klonk een angstige en wanhopige gil door de ijle vrieslucht. Vanachter wat takkenbossen, ter hoogte van de sportterreinen, kwam een overvaller de weg opgesprongen die de passerende heer Nelen een klap in de nek gaf en hem het geldkoffertje afhandig maakte, dat f 21.464,20 bevatte.

Het geld zat in 155 zakjes waarop de namen stonden van de boeren voor wie het bestemd was. De heer Nelen weerde zich terdege maar kon het tegen de rover niet bolwerken.

In het donker kon de heer Nelen de vluchtende man natuurlijk niet herkennen. In enkele seconden was alles gebeurd en hij kon niets anders doen dan naar de fabriek te gaan waar hij door een arbeider, de heer Otto, de politie liet waarschuwen. Enige weken later werd door intensief speurwerk de dader aangehouden. Van het geroofde geld werd f 17.000,-- teruggevonden, terwijl van het nog ontbrekende ook nog een gedeelte terugkwam. De zuivelfabriek was overigens tegen een dergelijk verlies verzekerd.

Na de roofoverval op de direktEUR werd een ledenvergadering belegd met het voorstel om het uit te betalen melkgeld voortaan via de Boerenleenbank te laten verlopen en de melkgelden over te schrijven op de rekening van de melkleveranciers. Na het voor en tegen afgewogen te hebben, besloot de vergadering om het voorstel van het bestuur aan te nemen, want de direktEUR bezwoer bij hoog en laag om "voor geen geld" het melkgeld zelf nog te voeren naar de fabriek. Toch maakte één van de melkrijders, n.l. A. van de Velden uit Hoogerheide, bezwaar tegen deze regeling van uitbetaling. Het was de gewoonte, wanneer de melkrijder het melkgeld bij de boer bracht (dit was een keer per 14 dagen) dat hij daarvoor een fooitje van een dubbeltje of een kwartje kreeg. De direktEUR beloofde A. v.d. Velden dat hij toch iedere veertien dagen het melkgeldzakje, wél zonder geld, maar met de rekening erin bij de boeren mocht afleveren en Toon v.d. Velden zag

op deze manier zijn fooitje gewaarborgd en was met deze regeling tenvolte tevreden gesteld.

Bestuursleden- en direktiewisseling.

In de ledenvergadering van 1 december 1953 legt de voorzitter, de heer J.F. v.d. Keijbus zijn functie neer. Bij akklamatie wordt hij benoemd tot ere-voorzitter. Als zijn opvolger wordt gekozen de heer Chr. J. Hectors.

In 1954 worden op 20 en 21 april het 40-jarig bestaan van de fabriek en het 40-jarig ambtsjubileum van de directeur, de heer A.J. Nelen, feestelijk gevierd. Hoogtepunt van deze festiviteiten was wel, dat laatstgenoemde uit de handen van Burgemeester A.P.A.M. van Agtmaal de gouden medaille, verbonden aan de orde van Oranje Nassau, in ontvangst mocht nemen.

In 1956 overleden de heren C. van Wezel en A.J. Nelen, respectievelijk sekretaris en directeur van de coöperatie, beiden op een leeftijd waarop zij van een welverdiende rust konden gaan genieten. In 1956 volgde J. v.d. Elshout de heer A.J. Nelen op als directeur van de zuivelfabriek.

Slot.

In 1957 ging men over tot het bouwen van een nieuwe schoorsteen, verbouwing van het ketelhuis en aanschaffing van een nieuwe stoomketel. In de jaren 1958 tot en met 1961 werd de apparatuur voor de melkinrichting vernieuwd (vul- en spoelmachine enz.). In 1962 en 1963 kwam het nieuwe kantoor, tanklokaal en uitbreiding van de koelcel tot stand, terwijl in het begin van dit jaar de melkontvangst gemoderniseerd werd. In 1964 fuseerden de zuivelfabrieken van Wouw en Roosendaal. Aan Huijbergen werd voorgesteld eveneens deel te nemen. Het bleek toen nog niet mogelijk om tot overeenstemming te komen, doch vijf jaar later geschiedde dit toch. De fabriek bracht een melkaanvoer in van rond de 4 miljoen kilogram. De toetreding van de gezonde Huijbergse coöperatie tot de Verenigde Coöperatieve Zuivelfabrieken "West-Brabant" betekende het einde van de ruim zestig jaar bestaande "Melkweg" van Huijbergen. In deze drie artikeltjes menen wij u een beeld gegeven te hebben van de belangrijkste feiten, die zich in de coöperatie hebben voorgedaan. We zijn er ons van bewust met de gegevens uit het prille verleden toch niet helemaal volledig te zijn geweest maar iets hebben vastgelegd wat interessant genoeg was om vastgelegd te worden.

C.P.J. Hoeckx,
A. Hoogeveen-van Doorn,
Jac. M. Hoogeveen.

Bronnen: J. v.d. Elshout: Vijftig jaar Coöperatieve Zuivelfabriek De Hoop te Huijbergen, 1914-1964.

C.F. Roosenschoon: 80 jaar zuivelcoöperatie in West-Brabant.

Brabants Nieuwsblad.
Dagblad De Stem.

H E E M K U N D E K R I N G

H U I J B E R G E N

W I N T E R P R O G R A M M A '81.

Wilt u alvast de navolgende data van ons winterprogramma noteren?

27 januari 1981: Lezing door de heer Michel de Koning uit Wouwe Plantage over de bekende Vlaamse schrijver van Streekromans: Felix Timmermans.

24 februari 1981: zal de heer F. van Aart iets komen vertellen over wijn maken en aanhorigheden volgens oude recepten.

Namens het bestuur,

C.P.J. Hoeckx, voorzitter;
L.P.E. Looijen, sekretaris.

Weerzien met Indonesië

Een nostalgische reis van een Indiëganger.

Het was al jaren een grote wens van me om het land terug te zien waar vele duizenden jonge Nederlanders de beste jaren van hun leven hebben doorgebracht, het hoe en waarom laten we in dit verslag buiten beschouwing.

Zaterdag 12 juli j.l. was het zover en vertrokken we (enkele ex-militairen) vanaf Schiphol om amper een dag later neer te strijken op het vliegveld "KEMAJORAN" bij DJAKARTA.

Onwillekeurig gingen onze gedachten terug naar de jaren 1945-1950, toen we dezelfde reis moesten maken op overvolle troepenschepen, in mijn geval met het m.s. INDRAPOERA, afgeladen met ruim 2000 militairen met de benodigde uitrusting (wapens, voertuigen etc.). We waren in die tijd zo vlak na de oorlog nog niet zo verwend, maar om een vergelijking met de huidige accommodatie en verzorging te beschrijven is zeer moeilijk en ik zal me er niet aan wagen, die reis duurde toen een maand en momenteel een dag, de vooruitgang heeft op vervoergebied dus zeer zeker niet stilgestaan.

Op "KEMAJORAN" was het nog hetzelfde beeld als destijds, het leek één grote warboel, maar alles kwam voor mekaar, buiten het station was het een geweldige drukte, iedereen probeerde voorrang te nemen, Betjahs, taxi's, autobusjes etc., maar wat ons het meest frappeerde, niemand neemt aanstoot of doet er nerveus van of wordt kwaad, dit tafereel zou in Holland ondenkbaar zijn en is typisch oosters.

We werden afgehaald door een Hollands sprekende gids die ons in een bus loodste met bestemming hotel "INDONESIA", de ingewijden weten het nog wel, destijds het prestigeobject van wijlen "SOEKARNO".

Het was al vrij laat in de avond en uiteraard donker maar toch hadden we onderweg nog verschillende herkenningspunten o.a. de weg langs het "ANTJOL"kanaal naar de stad. DJAKARTA is enorm gegroeid en volgens onze gids heeft de stad momenteel 6,6 milj. inwoners, dat is 3 maal zoveel als 30 jaar geleden.

Het hotel was geweldig met alle moderne comfort en luxe, het ligt in het centrum v.d. stad, het heeft ruim 600 kamers, een arcade met verschillende winkels, een bank, kapsalon enz.

Er ligt gewoon een wereld van verschil tussen toen (1946) en momenteel, destijds werden we ondergebracht in een uitgeleefd kampement, de barakken leken wel stallen en de meesten van ons hadden de eerste dagen nog geen veldbed om te slapen, maar moesten genoegen nemen met een plaatsje op de grond.

Het eten was toen om te gillen, nasi-goreng van slechte kwaliteit (rooie rijst) en af en toe voor de afwisseling aardappelpuree. Van airconditioning hadden we nog nooit gehoord en oh moeder wat was het heet, ik herinner me nog goed dat we in dat kamp een zwembad hadden, maar jammer voor ons was er geen water, dat waren allemaal de naweën van de Japanse bezetting, het land was totaal leeggeroofd en had toen bitter weinig te bieden.

De volgende morgen maakten we (16 personen) een bustocht door de stad langs de voor ons bekendste punten, voor mij was het een openbaring en niet te vergelijken met Tempo-doeloeh, kolossale gebouwen en meestal goede wegen, ook de verkeersdrukte was enorm, wat nog steeds hetzelfde is dat is de "betjah".

De mensen zien er in het algemeen goed gekleed en verzorgd uit, althans in vergelijking met vroeger, ik herinner me nog die vele mensen met afgrijselijke tropenzweren, maar dat

schijnt weinig meer voor te komen, ook de beruchte malaria-ziekte komt niet zo vaak meer voor, klamboes heb ik tijdens mijn verdere verblijf niet gezien en ze schijnen niet veel meer gebruikt te worden.

Diezelfde morgen hebben we onze gevallen vrienden bezocht op "MENTENG-POELOE", en toen stond de klok voor ons even stil, we hebben bij het monument een krans gelegd, en in gedachten zie je ze weer zoals in die jaren. Het ereveld is indrukwekkend, met het graf van wijlen generaal Spoor temidden van zijn mannen, de graven worden goed onderhouden en verzorgd. Onder de indruk verlieten we "MENTENG-POELOE".

's Avonds zijn we uiteraard naar PASAR-BAROE gegaan, en het was er nog dezelfde gezellige chaos, natuurlijk moesten we overal op tawarren.

De volgende morgen zijn we al vroeg met een busje vertrokken met einddoel "PELABUAN-RATOE" in onze tijd bekend als de Wijnkoopsbaai, we gingen via een 4 baansweg(tol) richting "BOGOR" (Buitenzorg) en + 8 km van Djakarta hebben we "INDONESIA-INDAH" bezocht, een soort Madurodam maar veel groter, het is een groot openluchtmuseum gesitueerd in een park van 70 ha waar men de 26 provincies van Indonesia in miniatuur kan zien, midden in een grote vijver ziet men de landkaart van Indonesië met alle eilanden, het is inderdaad bijzonder interessant en uiteraard een toeristische trekpleister. Onze gids vertelde dat dit een prestige-object van mevr. Soeharto is (echtgenote van de president) dat op veel weerstand stuit, vooral bij de studenten, want uiteraard vergt dit project veel geld.

Vervolgens ging de rit naar de bekende plantentuin bij BOGOR. Hier staat het buitenverblijf van de vroegere gouverneur, het schijnt de grootste botanische tuin te zijn van Z.O. Azië en alles stond er keurig verzorgd bij, ook deze tuin is uiteraard een toeristische attractie.

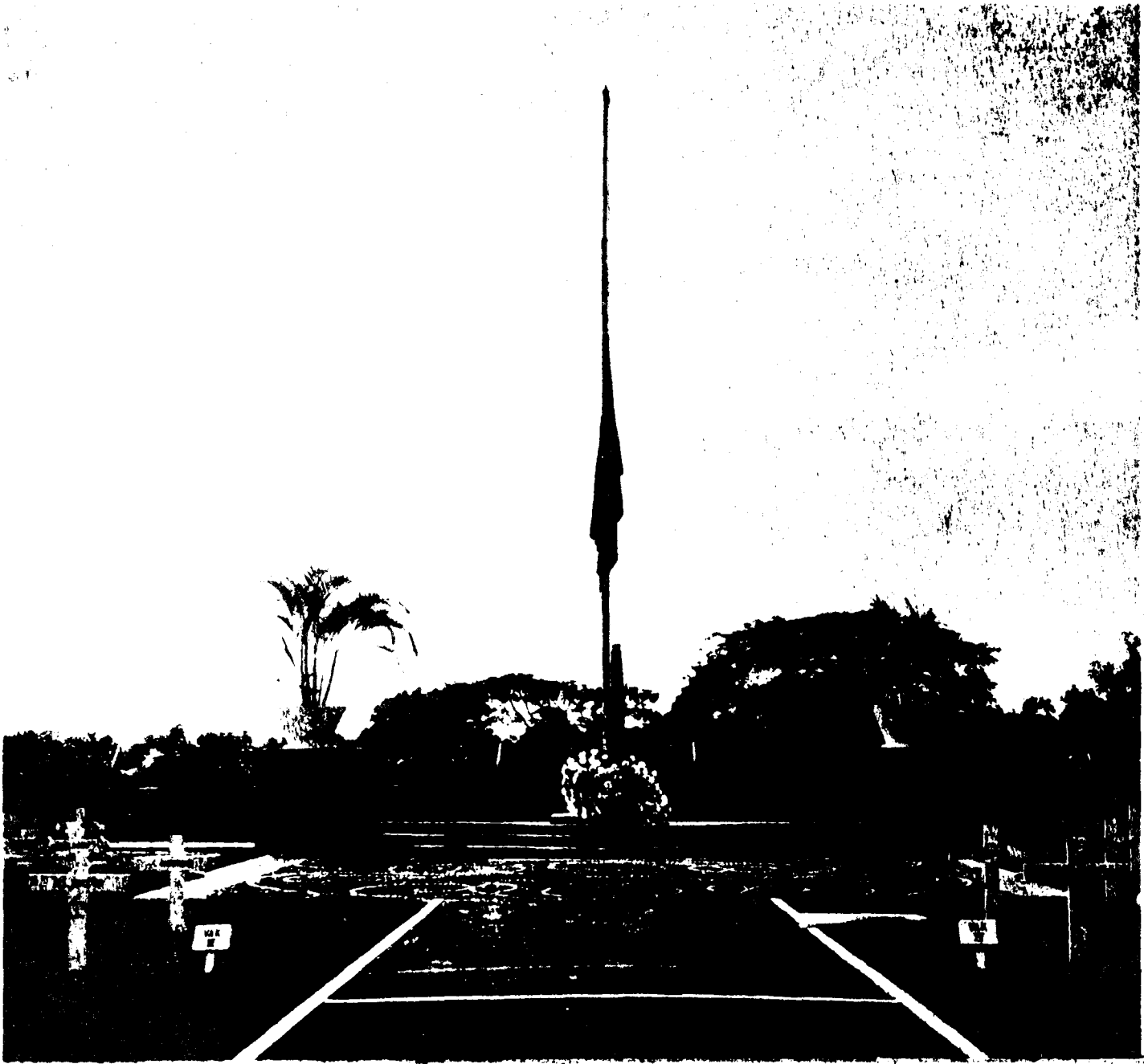
Na een rondleiding door de plantentuin zijn we via SOEKABOEMI naar de Zuidkust getrokken, het panorama onderweg was geweldig, maar daar is Java om bekend. Om + 18.00 uur arriveerden we bij het hotel "SAMUDRA-BEACH", prachtig gelegen vlak aan de kust, hier zouden we 2 dagen blijven en de ontvangst was gewoon een sprookje.

Donderdag 17/7 zijn we via de "POETJAK" naar Bandoeng getrokken en kwamen we op bekend terrein, de weg is smal en uiteraard bergachtig en het verkeer is ook enorm toegenomen, we hadden er dan ook 5 uur voor nodig en de afstand is maar + 125 km.

We kwamen door plaatsen met voor ons bekende namen, zoals Sukabumi, Tjiandjoer, Tjimahi enz. Het einddoel voor die dag was "SAVOY-HOMANN", dit hotel is een van de oudste en bekendste van de archipel en stond vroeger bekend als een dure en deftige zaak. Ze hebben daar o.a. nog een lift met een hek en een liftboy, kortom het is gewoon een museum, alles herinnert aan "TEMPO-DOELOEH". Het is gelegen aan de "BRAGA", in het centrum van de stad.

De volgende dag hebben we o.a. een "ANKLUNG" voorstelling bijgewoond in een kampong, dit is een muziekuitsvoering grotendeels door kinderen gebracht die een bamboeinstrument bespelen, dit apparaat kent maar 1 noot, maar ieder instrument uiteraard een andere, en het is fenomenaal om te horen wat ze er aan muziek uit halen.

Natuurlijk stond er ook een tocht naar de "TANGKUAN-PRAHU" op ons programma, en zwemmen in de warmwaterbronnen in "TJIATER".

„MENTENG - POELOE“

Zaterdag 19 juli vertrokken we weer met ons busje uit Bandoeng met als einddoel "TASIKMALAYA", de tocht via "NAGREG", "LELES", "GAROET" naar "TASIK" was onvergetelijk mooi, in deze omgeving hadden enkelen van ons de meeste herinneringen en vanaf "GAROET" kon ik me ook goed oriënteren, hoewel er veel veranderd is. De weg Garoet - Tasik slingert zich tussen de bergen door en hier hebben we in de jaren 1947 -1950 bijzonder moeilijke tijden gekend, het is zwaar terrein.

Het is opvallend om te zien dat ook de kleinste kampong het nodige vervoer heeft, iedereen rijdt en er gebeuren relatief weinig ongelukken, er wordt veel gereden met een lichte Japanse motor van 70 cc, en daar wordt mee gescheurd en gesneden, onbegrijpelijk gewoon dat het altijd goed afloopt.

In TASIK is het logies in de aan een zwembad gelegen "MANGKUBUMI-INDAK", voor insiders, het ligt + 6 km voor de stad richting GAROET. Het is een eenvoudig hotelletje en we waren er de enigste gasten, het is nog in aanbouw en volgens de beheerder is het pas over een paar jaar voltooid, het is mooi gelegen en voldoet ruim aan onze wensen.

Diezelfde middag zijn we Tasik gaan bezichtigen, want aan deze streek hadden we veel herinneringen. De stad is enorm gegroeid en veranderd en heeft nu + 250.000 inwoners, we hebben voor ons bekende plaatsen en mensen bezocht, maar toch 30 jaar is eigenlijk te lang en er leeft nu een nieuwe generatie.

De volgende 3 dagen hebben we benut om div. buitenposten van vroeger op te zoeken, het was erg interessant om de veranderingen t.o.v. vroeger te zien en soms wisten de oudere kampongbewoners zich nog alles haarfijn te herinneren, het werden voor ons onvergetelijke dagen.

Woensdag 23 juli trokken we weer verder, nu met een moderne reisbus dwars door Midden-Java met als eindpunt DJOCJAKARTA, het was weer een mooie maar vermoeiende tocht en na 8 uur rijden kwamen we in de vroegere hoofdstad van de T.R.I. aan. De stad ziet er goed verzorgd uit en je komt er toeristen uit alle werelddelen tegen, het is het culturele centrum van Indonesië en een echte studentenstad, met veel scholen en opleidingen, we logeerden in hotel "MUTIARA" aan de djalan "MALIOBORO" in het centrum van de stad.

De andere dag maakten we kennis met de bekendste attracties van Djocja: de KRATON (het paleis van de Sultan) een batikfabriek, en de bekende zilversmeden van KOTA-GEDE, uiteraard was dit de gelegenheid om e.e.a. te kopen voor familie en kennissen.

Natuurlijk stond er ook een bezoek naar de "BORUBODOER" op ons programma, dit enorme monument van 100 : 100 m en 37 m hoog dateert van de 8e eeuw en men is al jaren bezig met dringende herstelwerkzaamheden, dit wordt uitgevoerd met medewerking van de UNESCO, gezien door een heemkundige bril was het zeker de moeite en de kosten waard.

Zondag 27 juli zijn we met een busje naar SOLO het vroegere SOERAKARTA gereden om vandaar met de "GARUDA-AIRLINES" naar het eiland BALI te vliegen.

BALI is gewoon een droom, het is een schitterend eiland met een vriendelijke bevolking, het heeft een heerlijk klimaat, prachtige stranden, je kunt er heerlijk zwemmen in een schone zee, varen, tochten maken over het eiland, enfin te veel om op te noemen.

We hebben ook z.v.m. het eiland verkend en o.a. een "BA-XONG"dansvoorstelling en hanengevechten gezien, want daar is BALI om bekend, erg jammer voor ons maar de dagen vlogen om,

en woensdag 30 juli moesten we vertrekken en vlogen via DJAKARTA naar SINGAPORE.

Voor degene die SINGAPORE kennen van vroeger is de stad totaal veranderd, door de enorme bevolkingsaanwas en een in verhouding kleine beschikbare ruimte om te bouwen is men wel gedwongen het in de hoogte te zoeken, en de meeste gebouwen zijn dan ook 10 à 20 verdiepingen hoog. Er staan kolossale gebouwen en de plannen van de regering zijn zeer ambitieus, binnen enkele jaren is de oude stad grotendeels verdwenen om plaats te maken voor grote flatgebouwen, ook het bekende "CHINA-TOWN" staat op de nominatie.

Nogmaals, het is een groot probleem voor de regering, de stad heeft + 2,2 milj. inwoners en er wordt nu veel gepraat en geschreven over de noodzaak van een verantwoorde familieplanning.

We bleven er 3 dagen en we hebben de stad met zijn duizenden winkels z.v.m. verkend, het is een bruisende stad en het grote handelscentrum van het verre Oosten, hier hebben alle grote banken en zaken hun vestigingen en vertegenwoordigingen.

Uiteraard zijn we op excursie geweest. o.a. naar de haven waar vroeger de Engelse vloot gestationeerd lag en vandaar de gehele Pacific onder controle hield, dat is ook verleden tijd en SINGAPORE is nu een onafhankelijke staat die een welvarende indruk maakt. De stad staat ook bekend om zijn properheid en inderdaad kan Nederland hier niet aan tippen, de straten zijn overvol maar desondanks schoon en stofvrij, gooi niets op straat, zelfs geen peuk, want onmiddellijk krijg je een bekeuring die je contant moet voldoen, anders kun je de verdere vakantie wel vergeten, ook de verkeersdiscipline zit er diep ingehamerd, maar dat is in zo'n overvolle stad bittere noodzaak.

Vrijdag 1 augustus was de dag van vertrek en te 20.30 uur locale tijd gingen we aan boord van een Boeing 747 die ons binnen een etmaal afleverde op "SCHIPHOL". Deze reis was voor ons ex-Indiëgangsters geweldig om nooit te vergeten, het is inderdaad niet goedkoop en vergt ook veel voorbereidingen, maar naar mijn mening wordt de moeite voor de volle 100 % vergoed.

Als er onder de lezers van "TIJDING" nog interesse is om t.z.t. een reis naar INDONESIË te maken, dan ben ik gaarne bereid om met e.e.a. te adviseren.

A.M. V.

'n Straatlied

In deze Tijding hebben wij het lied, „Ik loop als een schooier," geplaatst. Het was opvallend, dat in onze groep alleen al drie variaties van de melodie werden gezongen. Daar het voor ons niet mogelijk was, om de juiste oorspronkelijke melodie vast te stellen, hebben we gekozen voor die, die naar ons gevoelen het beste in het gehoor lag.

Het lied van de schooier ligt helemaal in het melo-dramatische vlak. Ik hoor van oudere mensen dat dit lied met volle overgave werd gezongen. Is het een verarming of een verrijking voor onze tijd, dat wij nu eigenlijk licht spottend onze schouders ophalen voor de tekst van dit genre liederen?

In „Tijding 2.1980" hebben wij iets gepubliceerd over de vroegere verspreiding ervan.

Een markant figuur, die hieraan ook behoorlijk een steentje heeft bijgedragen is Jan Reits. Hij had zijn domicilie in Bergen op Zoom, waar hij huisde in een logement in de omgeving van het Markiezenhof. Niet getrouwd zijnde kon hij als een vrije vogel over Gods wijde aarde trekken. Die wijde aarde was voor Jan Reits dan voornamelijk het gebied tussen Steenberg en Goes.

Oorspronkelijk opereerde hij als een „Koperen Ko." Voor de ouderen onder ons is een „Koperen Ko" een begrip, dat hen nog iets zegt. Voor de jongeren wordt dit begrip mogelijk aanspreekbaar, als ik verwijs naar een plaat van Wim Sonneveld, die enkele jaren geleden is uitgekomen en die als titel draagt „Een avond met Wim Sonneveld." Op de hoes van deze plaat staat Wim Sonneveld als een „Koperen Ko" afgebeeld.

Tot de attributen van een „Koperen Ko" behoorden ongeveer de volgende instrumenten.

Een turkse trom werd op de rug gedragen en daarboven waren twee bekkens gemonteerd. Deze bekkens werden tegen elkaar geklapt via een koord dat aan een been van de muzikant was bevestigd. Verder hingen er koperen bellen aan zijn been en op zijn hoofd. In de hand droeg hij een tamboerijn of een schelletrom.

Met behulp van dit instrumentarium begeleidde Jan Reits zich, als hij de oude volksliedjes zong.

Later ontdeed hij zich van zijn muzikale hulpmiddelen. Alleen de belletjes aan zijn benen handhaafde deze zanger, want het werd nu zijn ideaal, als hardloper zijn liedjes aan de man te brengen.

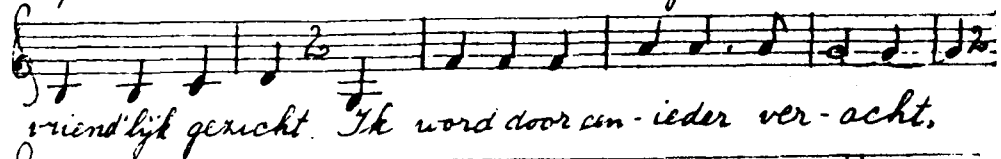
Zingende, lopende en bellende trok hij nu van deur tot deur en van dorp naar dorp. Zelfs als Jan probeerde een huisvrouw te verwurmen een liedje van hem te kopen -lezer, denk er aan dat in deze sobere tijd de centjes tien maal moesten worden omgedraaid, voordat ze uitgegeven konden worden- bleef hij steeds maar door huppelend voor de deur staan.

Is het eigenlijk niet jammer, dat deze folkloristische figuren als Jan Reits tot het verleden horen ?

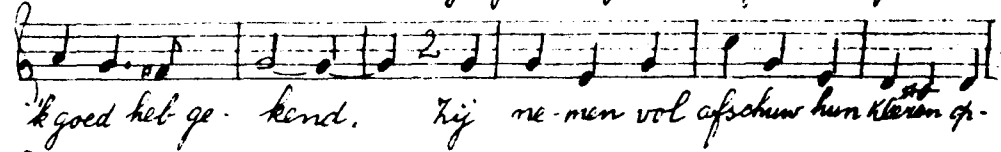
Ik loop als een schooier

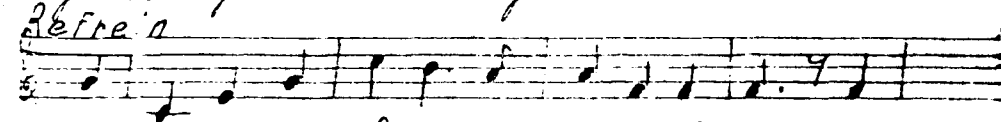
*Ik loop als een schooier door weer en door wind bij dagen tot
diep in de nacht. Er is haast geen mens met een*

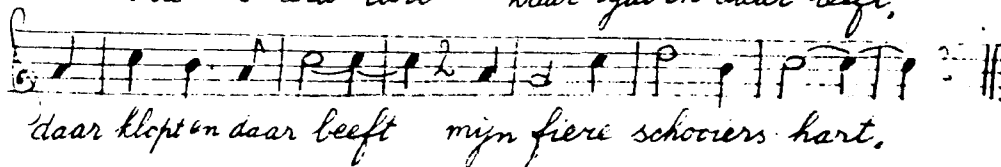
*vriend'lijk gericht. Ik word door een-ieder ver-acht,
De da-mes en he-ren zij gaan mij voor-bij. Het rijn er die*

*ik goed heb ge-kend. Zij ne-men vol afschuw hun kleren op-
zij uit angst voor die schuimige vent.*

*Maar onder mijn lompen daar draag ik nog iets, waar-
mee ik de we-reld tart Daar lijdt en daar leeft,*

daar klopt en daar leeft mijn fiere schooiers hart.

Ik loop als een schooier door weer en door wind
Bij dagen van diep in de nacht,
Er is haast geen mens met een vriendelijk gezicht,
Ik word door een ieder veracht.
De dames en heren zij gaan mij voorbij,
Het zijn er die ik goed heb gekend,
Zij nemen vol afschuw hun kleren opzij
Uit angst voor zo'n schuimige vent.

refrein

Maar onder mijn lompen daar draag ik nog iets,
Waarmee ik de wereld tart,
Daar lijd en daar leeft, daar klopt en daar beeft
Mijn fiere schooiers hart.

Er was eens een tijd, het is jaren geleen,
Dat ik zo'n verschoppeling niet was,
Toen drong er de wind door mijn kleren niet heen,
Toen drong niet de kou door mijn jas.
Toen had ik een woning, toen kende ik geluk,
Toen had ik een vrouw en een kind,
Maar opeens greep het noodlot mij weg met een ruk,
Van hen, die ik zo teder heb bemind.

refrein

Een krach op de beurs en mijn zaken failliet
En weg was mijn hele bestaan,
Ik had nog een vriend, maar die hielp mij toen niet
En liet zo het noodlot begaan.
Een paar maanden later en toen trof het mij
Men gaf haar een kerel met geld
Het was uit met haar liefde; het was uit met haar doen
Zij was zo op weelde gesteld

refrein

Ik wist het niet eerder dan toen ik mijn hand,
Zo gruwlijk rood zag van bloed,
Ik heb voor zijn dood naar wetten van het land,
Vijf jaar van mijn leven geboet.
En toen ik weer los kwam, toen was ik een man,
Die niets op de wereld meer had,
Zo'n schooier als ik ben daar gruwen ze van,
Zo'n schooier die vijf jaar lang zat.

refrein

En toen ik daarstraks in 't portiek van de „Boeg”
Wat schuilde voor regen en wind
Toen hoorde ik plots bij die vrolijken daar,
De stem en de lach van mijn kind.
Zij was als een dame in kant en in zij
En liep met een sjieke meneer,
O God en toen lei zij een gulden in mijn hand
En keek met een lach op mij neer.

refrein

Zij had mij goddank in mijn lompen niet herkend,
Zij wist niet mijn smart noch mijn leed
Zij zag niet de traan van de sjofele vent,
Die het geldstuk het water in smeed,
Maar diep in mijn hart klinkt een droevige stem;
„O God en dat gij mij vergeeft”
Want de mensen zijn hard, ja de mensen zijn wreed,
Voor hem die gezeten heeft.

- 2 feb. Schijnt de zon op Lichtmisdag,
er komt meer ijs, dan er reeds lag.
- " " O.L.Vr.Lichtmis ligt juist in 't putteke van de winter.
(6½ week is er verstreken, eer het koude jaarge-
tijde begon en er moet nog evenveel tijd voorbij
gaan, eer het weer lente is.)
- " " Met Lichtmis is geen wijfke zo arm,
Of 't maakt nog haar panneke warm.
- 3 " Als Blasius blaast, waait 't acht dagen lang!
of
Blasius blaast, dat houdt hij acht dagen vol.
- " " Sinte Blasius, wind en wasius,
als 't vandaag regent en waait,
zeven weken lang de molen draait.
- 22 " Vriest het op Sint Pieter(s'stoel te Rome) in de winter,
dan vriest het nog veertig dagen.
- 24 " Sint Matthijs
werpt de eerste steen op 't ijs ('t zou kunnen, dat de
winter uit is)
- " " Met Sinte Matthijs
dansen de kalveren op 't ijs.
- " " Met Sinte Matthijs
was er nog geen ijs,
maar half maart
reed men met kar en paard
over de Dordtse Vaart.
- " " Sinte Matthijs
breekt 't ijs.
En als hij geen ijs ontmoet,
Hij het vriezen doet.
- " " Als Sint Matthijs
geeft sneeuw en ijs,
dan kunt ge verwachten:
dat 't vriezen zal, nog zestig nachten.

---.---.---.---.---.---.---.---.---.---

- 14 mrt. Op St. Lidwina, na de noen,
worden alle velden groen.
- " " Sint Mathilde komt uit de hoeken
Met hagelstenen bakt zij koeken.
- 17 " Sinte Geertrui (Gertrudis) blaast de lamp uit.(de dagen
zijn al zo gelengd, dat 't avondeten genuttigd
kan worden zonder de lamp aan te steken.)
- " " Op Sinte Geertrui komt de warmte uit de grond.
- 19 " Is 't weer op Sint Jozef klaar,
Reken dan op een goed jaar,
- " " Als 't helder is op Sint Jozefdag,
een goed jaar men verwachten mag.
- 25 " Op Onze Vrouwe Boodschap keren

Steeds bij ons de zwaluwen were.

- 25 mrt. Waar de wind staat op 25 maart, staat hij het grootste deel van het jaar.
- " " Als Maria Boodschap schoon en helder is vóór zonsopgang, komt er een vruchtbaar jaar.

-.-.-.-.-

- 12 apr. Waait het op Sint Gregoriusdag, veertig dagen men regen verwachten mag.
- " " Regent het op Sint Jorisdag, dan duurt zeer lang de regendag.
- " " Valt er vóór Sint Joris geen regen meer, dan komt er na hem des te meer.
- 25 " Zo lang vóór Marcus warm, zo lang na Marcus koud.
- " " Sint Marcus koud, Ook het Heilig Hout.
(is het op deze dag koud, dan ook op de Kruisdagen.)

Goede Week-Pasen

De goede week heeft nog nooit gedeugd.
De goede week is bijna altijd een kwade.
Als de wind op Paasavond in het oosten zit, blijft hij daar tot sinksen.
Late Pasen, late zomer.
Reh

-.-.-.-.-

- 1 mei. Als Sint Philippus regent, is de oogst gezegend.
- 12 " Pancraas, Servaas en Bonifaas geven vorst en ijs, helaas.

-.-.-.-.-

- 8 jun. Als 't op Sint Medardus regent, regent het zes weken lang
- " " Wat Sint Medard geeft, droog of nat, Zes weken duurt het, dit of dat.
- 15 " Zorgt wel voor de kinderwiegen, want met Sint Vitus komen de vliegen.
- 24 " Als 't regent op Sint Jan, kan de boer zijn noten tellen.
- " " De regen van Sint Jan de oogst bederven kan.
- " " Sinte Jan is een regenman.
- " " Als een roos, of menig andere struik niet wil tieren, laat hem staan tot na Sint Jan (24 juni): Hij kan nog een Sint-"Jans-scheut" krijgen en doorgroeien)
- 29 " Sint Pieter, helder en klaar,

is een goed "iemen-jaar" (honingjaar)

-----

1 jul. Is de eerste juli regenachtig,
Geheel de maand zal wezen twijfelachtig.

2 " Als 't regend' , toen Ons Lieve Vrouwe
Het gebergte al ging beschouwen
Zo zal de regen zich vermeren
En in veertig dagen niet wederkeren.

of:

Komt Maria in de regen
Nicht Elisabeth tegen,
Duurt 't zes weken gewis,
Voor 't weer schoon weder is.

20 jul. Regent het op Sinte Margriet,
Dan krijgen we zes weken een natte tiet.(tijd)

of:

Als sinte Margriet aan 't regenen is,
Regent het zes weken gewis.

-----

1 aug. Op Sint Pieters Banden
Trekken de ooievaars naar warme landen.

4 " Als Sint Dominicus gloeit, (heet is)
een strenge winter broeit.

10 " Op Sint Laurijn een regenvlage,
Zes weken duurt de waterplage,

15 " Is 't weer op Maria Hemelvaart uitgelezen,
zo zal de herfst voortreffelijk wezen.

-----

1 sept. Als Sint Giel (Aegidius) blaast op de horen,
Boerkens, zaait dan uw koren.

" " Is Sinte Aegidius heet,
't Geeft schone herfst met zweet.

" " Is 't schoon met Sinte Giel,
't zal zijn tot Sint Michiel. (29 sept.)

8 " Het weder van Lieve Vrouw geboort'
duurt gaarne zo vier weken voort.

" " Op Maria Geboort'
trekken de zwaluwen voort.

17 " Sint Lambeert (Lambertus)
brengt de sponderick aan de n heerd. (spinnewiel)
(Buiten is er minder werk voor de vrouw, nu
kan ze binnen werken, aan de haard, b.v. spin-
nen, want 't gezegde luidt immers: een vrou-
wenhand en een paardentand mogen nooit stil
staan!)

29 " Sinte Michiel steekt 't licht aan,
Maria Boodschap (25 maart) blaast 't uit.

In memoriam Gerard Backx.

Het leven van een goed mens, rijk aan mooie menselijke dingen, maar ook getekend door zorgen en tegenslag, is te vroeg afgebroken. De naaste familie kan hopelijk nog troost putten uit de grote waardering, die wij voor hem hadden als onze "gewetensvolle" medebestuurder, die, ondanks zijn zwakke gezondheid, de moed had om ons te helpen.

Zijn vrienden van 't Zuidkwartier.

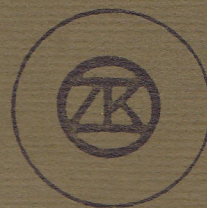

VARIARUBRIEK.

Het eindstuk in deze tijding. De laatste inkt van de schrijvers, de korrektiestiften en de stukjes gom, gaan de kast in. We gaan lezen en ons hopelijk weer bezinnen op artikelen voor de eerste Tijding in 1981. Als slot:

- o Een lid heeft zich gemeld om over de Pannen- en/of Steenfabrieken iets te publiceren. De vraag om over onze waterputten gegevens te verzamelen, staat nog open !

- o Iets voor een winterse dag ?
Bezoek het Volkenkundemuseum in Antwerpen eens !
Het museum is ondergebracht in enkele oude Gildehuizen aan de Gildekamerstraat (achter het Stadhuis). Het Volkskundemuseum neemt in de reeks musea een afzonderlijke plaats in door het feit, dat daar geen kunstwerken, althans volgens de algemeen gangbare opvatting, worden tentoongesteld. In dit museum zijn voor het grootste gedeelte voorwerpen te zien, die deel uitmaakten van het dagelijks leven van onze Vlaamse bevolking met nadruk op het vroegere Antwerpse volksleven in zijn meest markante uitingen, zoals de Ommeegang en de grote stoeten.
Nog steeds staat het hoofd van reus Druoon Antigoon en van zijn echtgenote uitnodigend te wachten op de bezoekers, samen met Teun de Fierboer, Lijn de Melkboer en zoals zovele andere populaire figuren uit het verleden.
Openingsuren: Elke dag, behalve maandag, van 10.00 tot 17.00 uur.
Het museum is gesloten op 1 en 2 januari, 1 mei, O.H. Hemelvaart, 1 en 2 november, 25 en 26 december.
Het is echter open op Paasmaandag, Pinkstermaandag en de maandag na de 2de zondag van augustus.

- o Iets om te lezen !
In een overdruk van een algemene inleiding van een inventaris is een overzicht opgenomen van de bezittingen van de heren en markiezen van Bergen op Zoom 1287 - 1795", zoals de overdruk dan ook heet.
Dit geschiedkundig boekwerk kost een tientje en is te verkrijgen bij het gemeente-archief, de stadswinkel en in het Markiezenhof.

tijding
Kroniek van de heemkundekring
't Zuidkwartier
lidmaatschapskosten f 20,- per jaar
t.n.v. penningm. 't Zuidkwartier
rabobank ossendrecht nr. 140521437
gironr. bank 1107397

tijdingtjidingtjiding

